

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra anglistiky

Diplomová práce

OBRAZ MORÁLNÍ AUTORITY A ZKUŠENOST
DĚTSKÉHO HRDINY V MODERNÍ ANGLICKÉ
FANTASTICKÉ PRÓZE PRO DĚTI

(THE IMAGE OF MORAL AUTHORITY AND THE
EXPERIENCE OF THE CHILD HERO IN MODERN
ENGLISH FANTASY TALES FOR CHILDREN)

Vypracovala: Petra Mrzenová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Obraz morální autority a zkušenost dětského hrdiny v moderní anglické fantastické próze pro děti“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované bibliografie.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 26. listopadu 2010

Petra Mrzenová

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D. za odborné vedení, korekturu, cenné rady a podnětné připomínky, které mi poskytla v průběhu vypracování diplomové práce, i za doporučení a zapůjčení přínosné literatury.

Anotace

Diplomová práce se zabývá moderní anglickou fantastickou prózou pro děti a mládež a její úlohou v etickém kontextu a morálním poselství. První část je obecným úvodem do problematiky zkušenosti dětského hrdiny, jeho prožívání dobra a zla a jeho vymezování se vůči daným pravidlům, konvencím i okolnostem. Praktická část se zabývá interpretací dané problematiky, tématu tzv. jiného světa a vnímání autority jako morálního příkladu a ideálu, ale i výrazu moci a manipulace. Práce vychází z analýzy konkrétních příběhů britských autorů (C.S. Lewis, P. Pullman, J.K. Rowlingová), v nichž se tato různá pojetí zmíněné problematiky odrážejí. Závěr přináší obecné shrnutí toho, co mají díla společné.

Abstract

The diploma thesis deals with modern English fantasy tales for children and their role with respect to ethical context and moral mission. The first part is a general introduction to child heroes' experience, their notion of Good and Evil and their attitude to given rules, conventions and circumstances. The practical part deals with particular interpretations of the issue, the theme of the so called other world and the concept of authority not only as a moral example but also as a tool of power and manipulation. The thesis is based on the analysis of particular stories by British authors (C.S. Lewis, P. Pullman, and J.K. Rowling), in which different points of view are shown. The summary brings final conclusions about what the stories have in common.

Obsah:

Úvod	5
1. Fantasy literatura a morálka	7
1.1 Morálka v jiných světech	7
1.2 Lévinas a jeho etika	12
2. C. S. Lewis: <i>Letopisy Narnie (The Chronicles of Narnia)</i>	16
2.1 Odlišný svět	16
2.2 Petr, Zuzana, Edmund, Lucie a další	21
2.3 Lev Aslan	30
3. P. Pullman: <i>Jeho temné esence (His Dark Materials)</i>	35
3.1 Jiné světy	35
3.2 Lyra a Will	40
3.3 Existence autority?	45
4. J. K. Rowling: <i>Harry Potter</i>	50
4.1 Výjimečná škola	50
4.2 Harry, Ron a Hermiona	56
4.3 Autorita dospělých	63
Závěr	74
Summary	76
Bibliografie	78
1. Primární literatura	78
2. Sekundární literatura	80

Úvod

Role knih a čtení samotného se v průběhu věků mění. Je velká škoda, že příběhy na stránkách knih ustupují do pozadí a jejich místo zaujímají přímější formy zábavy, jako je televizní nebo filmová produkce. V jednom rozhovoru francouzský filosof Emmanuel Lévinas uvádí, že myšlení člověka „začíná traumaty a tápáním...[a] tyto prvotní šoky se pak četbou knih mění v otázky a problémy, [které] vedou k myšlení.“ (Lévinas, 1994, str. 158) Proto je podle mého názoru četba velice důležitým prvkem lidského života, který vede k tolik nezbytnému rozvoji myšlení v moderní společnosti. Věřím tedy, že je nutné čtení podporovat.

Vzhledem k mému budoucímu povolání učitelky na základní škole, které mi umožní neustálý kontakt s dětmi, doufám, že budu moci přispět svým dílem k vytváření vztahu dětí ke knihám, postupně jej posilovat a prohlubovat tak dětskou touhu po čtení. Pro svou práci jsem proto uvažovala o literatuře, která je blízká právě této věkové skupině. Nemohlo mi uniknout, že do popředí zájmu mladých čtenářů se dostává fantasy literatura. Příběh *Harryho Pottera* je mezi dětmi proslulý, a dokonce ho čtou i mnozí dospělí. Pullmanova trilogie *Jeho temné esence*, obsahující knihy *Zlatý kompas* (*The Golden Compass*) či podle jiného překladu *Světla severu* (*Northern Lights*), *Dokonalý nůž* (*The Subtle Knife*) a *Jantarové kukátko* (*The Amber Spyglass*), mu může bez potíží konkurovat stejně jako *Letopisy Narnie* (*The Chronicles of Narnia*) od S. C. Lewise, které byly sepsané o čtyřicet let dříve. Proto jsem se rozhodla ve své práci zabývat právě těmito knihami. Knihami, které jsou blízké dnešnímu dětskému čtenáři.

Nejprve se pokusím zamyslet nad úlohou moderní anglické fantastické prózy pro děti a mládež z hlediska etického kontextu a morálního poselství v ní obsaženém v obecné rovině. Dále se budu zabývat teoriemi Emmanuela Lévinase v souvislosti s fantasy literaturou. A poté již přistoupím k samotným příběhům výše zmíněných autorů, v nichž si budu všimnout také prostředí, ve kterém se fantastické příběhy odehrávají, a jeho vlivu na dětské hrdiny, zvláště na jejich vnímání autorit, morálních hodnot, dobra a zla a jejich vymezování se vůči pravidlům a konvencím.

Hlavním tématem mé práce je zkušenost těchto postav, protože právě s nimi se mladí čtenáři mnohdy ztotožňují.

1. Fantasy literatura a morálka

1.1 MORÁLKA V JINÝCH SVĚTECH

Přídavné jméno „fantastický“, které je klíčové pro fantasy literaturu, pochází z latinského *phantasticus*, jehož původní význam je viditelný, očividný nebo zřejmý. (srov. Jackson, 2003) V dnešní době se ovšem tohoto slova používá v naprosto opačném významu. To, co je pro nás dnes fantastické, není skutečné, nedá se s tím počítat v reálném světě a zároveň není prokazatelné. Fantastické se tedy sice stále vymezuje vůči možnému a reálnému, ale staví se do přímé opozice se vším, co je konkrétní a opravdové. Jako fantastické tedy chápeme většinou to, co je smyšlené, neobyčejné, podivuhodné.

Fantastická literatura nejen pro mladší čtenáře se tudíž obecně charakterizuje v konfrontaci s realitou, a je tedy poměrně očividné, že velice významnou roli v tomto druhu literatury představují jiné světy. Světy, ve kterých se nejen objevují nejrůznější podivní tvorové, jevy a skutečnosti, ale kde se také odlišně projevují lidské charaktery. Specifičnost fantastického prostředí se často odráží v chování hrdinů, v jejich vnímání nejen sama sebe, ale i v jejich postojích k ostatním jednotlivcům či skupinám lidí (postav) v jejich okolí.

V moderní fantasy literatuře pro děti a mládež autoři povětšinou vytvářejí nějaký ideální svět, který bude pro čtenáře atraktivní. Realita jiného světa dětského čtenáře upoutá, aktivuje jeho pozornost a mnohdy ho přiměje i snít o jeho skutečné existenci.

Odlišné světy jsou často popisovány s jistým přeháněním a nadsázkou, které se projevují jednak ve zvláštnostech prostředí a také v samotných možnostech jednotlivých postav. Autoři nechávají svou fantazii pracovat a mnohdy se vracejí ke starým legendám a mýtům, či dílům, která byla napsána dříve. Jako „zvláštnosti prostředí“ chápu nadpřirozené jevy, čáry, kouzla a jiné specifické úkazy, mimořádné bytosti a stvoření, jako jsou čarodějové, „mozkomorové“ (dementors), „motáci“ (squibs), víly, obři a další v *Harrym Potterovi*, „daemoni“ (daemons), přízraky

(spectres), andělé, harpyje a ostatní v *Jeho temných esencích*, či mluvící zvířata, fauni, dryády (dryads) nebo najády (naiads) a jejich druhové v *Letopisech Narnie*. Dále sem patří mimořádné krajiny, odlišné organizace, instituce, které se úzce pojí s každodenním životem postav žijících v daném světě, specifické předměty sloužící k všedním úkonům jejich majitelů (ať už jde o hůlky nebo „alethiometr“ (alethiometre)). Za „jedinečné možnosti hrdinů“ považuji jejich výjimečné schopnosti, které jim umožňují řešit nečekané a neobvyklé situace, jimž jsou vystavováni. Harry umí nejen kouzlit, ale také mluvit s hady, sourozenci Pevensovi dokážou vnímat to, co je pro jiné neviditelné, a Lyra umí cestovat mezi světy a čte alethiometr.

V těchto nevšedně nastavených skutečnostech se etika a morálka dostávají do zvláštní polohy. Zdá se, jako by získaly na naléhavosti a staly se neodmyslitelnou součástí každodenního života hrdinů. S nadpřirozenými schopnostmi, které nejsou privilegiem všech, je velice snadné dát se na špatnou stranu a využívat své dovednosti pod záštitou zla. Přesto se vždy v těchto neobvyklých společenstvích objeví někdo, kdo bojuje za správnou věc. Někdo, kdo stojí na straně dobra a pokouší se porazit zlo. Jeho cesta však zřídka bývá přímočará a hrdina, který se rozhodne pro dobro, musí ujít dlouhou cestu. A hlavně musí odolat pokušení druhé strany, které bývá velmi lákavé.

Tento odedávna oblíbený souboj dobra a zla je mnohdy ústředním tématem celého příběhu. Všechny sedm dílů o *Harrym Potterovi* prostupuje hrozba pána zla, který se snaží znovu získat nadvládu nad celým světem. Stejně tak oba Lyřini rodiče v Pullmanově trilogii touží po absolutní moci, přičemž Lyra a Will proti nim bojují a společně se snaží zachránit nejen své světy, ale i všechny ostatní paralelní prostory, které existují. I v *Letopisech Narnie* Bílá čarodějnice usiluje o neomezenou nadvládu nad všemi, ale střetává se se sourozenci Pevensovými, kteří s pomocí lva Aslana dokážou zvítězit a Narnii osvobodit. Tato nekončící bitva mezi oběma extrémními póly lidského charakteru je ve fantastické literatuře prakticky neustále přítomna.

Jak již bylo naznačeno výše, neobvyklé prostředí, které je pro fantastické příběhy charakteristické, staví lidské etické a morální otázky do zvláštního světla.

Obyčejné všední problémy jsou zde zdánlivě odsunuty do pozadí. Literární kritik Manlove problém popisuje takto:

„In such worlds one can ignore the problems of everyday life of this one, and can present evil and difficulties of a more fantastic character to be surmounted.“ (Manlove, 2003, str. 180)

Přesto se dá vyložit si vztah mezi fantastickými světy a všedními problémy zcela jinak. Gilead mluví o tomto vztahu takto:

„As reality’s counterrealm, fantasy becomes only one mode of a complex consciousness capable of dwelling in either fantasy or reality (or in both); fantasy in fact becomes a tool for confronting rather than evading reality.“ (Hunt, 1992b, str. 84)

Fantazie tedy od reality neodvádí, nejde pouze o záměrný únik, fantasy literatura je naopak s realitou spojena. Běžné problémy sice mohou na první pohled vypadat méně důležité ve srovnání s nečekanými událostmi, které se ve fantastických světech odehrávají, ale nejsou zcela opomenuty. Hrdinové řeší situace typické pro jejich věk, jen vedle nich navíc zažívají také fantastická dobrodružství s neočekávanými událostmi.

V alternativních světech se totiž mohou stát nejpodivnější věci. Stromy myslí a cítí, zvířata mluví, lidé umí čarovat, lidská duše se zhmotňuje, zabít se dá vyřčením jediného slova, tvorové umí vysát lidskou duši nebo přinejmenším ovlivnit stav mysli. To vše často ohrožuje život postav, které si v těchto extrémních, vyhocených situacích musí zachovat lidskost a nezpronevěřit se vlastnímu svědomí. Porážka zla se stává nejdůležitějším cílem hlavních hrdinů. Je to jejich osobní poslání, které si buď zvolili sami, nebo jim bylo předurčeno.

Neopomenutelná je tedy role osudu a předurčení, které jsou v tomto žánru také charakteristicky zpracovány. Jednání hlavních hrdinů ovlivňují nejrůznější věštby, proroctví a předpovědi. Velice často předurčují jejich budoucnost a formují i jejich charakter. Nesmazatelně jim zasahují do života a mnohdy dokonale změň jeho ráz, vytrhnou hrdinu z jeho kořenů a přimějí ho ke skutkům, které by sám od sebe ani neočekával.

Ve většině případů se tato proroctví a věštby opravdu naplní. Otázkou ovšem zůstává, zda se tyto věštby ve své podstatě vyplní proto, že jsou a priori k tomuto naplnění určeny. To by znamenalo, že jedinec na tom nemůže nic změnit, protože jeho osud byl nezvratně určen dávno předtím, než o něm sám začal uvažovat. Na druhé straně je také možné, že právě víra ve správnost věštby vede k jejímu naplnění. Pokud hrdina doopravdy věří, že je předurčen k určitému činu, pak tento čin nakonec také vykoná. Tehdy věštba sama o sobě není rozhodující. Slouží jen jako vodítko.

Role osudu a jeho nezvratnost může být tedy nadřazena vlastní aktivitě jednotlivce. Jeho úspěch a jeho vlastní zásluhy se tak dostávají poněkud do pozadí, protože vše, co vykonal, bylo předem dáno. I proto Pullman kritizuje Lewisovy *Letopisy Narnie* a jejich přímočarost. Jiní autoři, mezi něž patří například právě i Pullman, však zdůrazňují zejména svobodnou vůli svých postav. V těchto případech se spisovatelé snaží vyzdvihnout osobní zásluhy člověka a vlastní zodpovědnost za to, co koná. Tento přístup se pokouší prosadit do jisté míry optimistickou myšlenku, že člověk je vždy pánem situace a má naprosto v každém okamžiku možnost rozhodnout se sám za sebe.

Pozice dětských hrdinů je však o něco komplikovanější, protože téměř vždy žijí vedle dospělých a podléhají nejrůznějším typům autorit. Tu pro ně mohou představovat rodiče, starší sourozenci nebo učitelé, ale také mluvící zvířata a jiní tvorové, kteří se v alternativním světě běžně objevují. Postoj jednotlivých postav se různí. Někteří hrdinové „dobře poslouchají“ a nechají se lehce ovlivnit. Slovo dané autority je pro ně určující a nedokážou se od něho odpoutat. Jiní spoléhají jen a jen na sebe a vlastní úsudek. To, co jim říkají ostatní, prakticky neberou vážně a chovají se jen podle toho, co jim radí jejich vnitřní hlas. Tento hlas se ovšem někdy může mýlit, nebo naopak, může hrdinu dovést k správnému rozhodnutí. Značná část dětských hrdinů však stojí na ose někde uprostřed těchto dvou pólů (poslušnost – neposlušnost). Snaží se chovat podle toho, co od nich jejich autority očekávají, snaží se je poslouchat a také se snaží neporušovat zákazy a držet se tak příkazů. Přesto ale občas nesouhlasí s tím, co je jim předkládáno jako správné. Potom sehrávají

vnitřní boj mezi hlasem vlastního já a hlasem dané autority. Mnohokrát „podlehnou“ a řídí se vlastním srdcem. I to ovšem může vést k dobrým skutkům.

Zde je nutné vrátit se k otázce osobní volby. I volba autority se dá považovat za druh výběru, který leží na každém z nás. Znovu jde tedy o osobní volbu jednotlivce. I zde se může hrdina přiklonit na špatnou stranu a zvolit si představitele zla jako svou autoritu. Na druhou stranu si ovšem může vybrat dobrý příklad, který ho svým vzorem dovede k správnému jednání.

Tento zajímavý žánr by tedy měl dětské čtenáře nejen pobavit, ale probouzet v nich i touhu po poznání. A to nejen v obecné rovině, měl by v nich také vzbudit touhu po poznání sebe sama, po prozkoumávání svého vlastního já a objevování vlastní identity. Vedle toho by měli pod vlivem četby fantastických příběhů pochopit, že osobní volba s sebou vždy nese určité následky, s kterými musí každý počítat a nezříkat se tím zodpovědnosti za vlastní jednání. Navíc by fantastická literatura měla odhalovat vyhrcoené podoby dobra a zla a měla by tak mladé čtenáře učit jasně rozlišovat mezi oběma hranicemi a pomoci jim pochopit, že míra dobra a zla v člověku není nikdy nikde pevně na začátku dána. Dobrým nebo zlým se člověk nerodí, dobrým nebo zlým se člověk stává.

1.2 LÉVINAS A JEHO ETIKA

V souvislosti s tím, co bylo výše řečeno o specifikách fantastické literatury, je vhodné uvést teorii významného francouzského filosofa dnešní doby, Emmanuela Lévinase (1906-1995), která podhalí další důležitý aspekt fantasy příběhů. Tento francouzský myslitel ve svém díle zabývajícím se etikou tvrdí, že jeho hlavním cílem není etiku vybudovat, ale najít její smysl. Jedny z jeho hlavních pojmů jsou „tvář“ a „odpovědnost za druhého“. Hovoří o mravní odpovědnosti, která je dána každému z nás. Jeho vyhraněný pohled na věc velice dobře vysvětluje jednání některých hrdinů fantasy literatury pro děti, a to hlavně jejich odhodlání obětovat se pro druhé.

Lévinas nepřeceňuje pojem poznání a vědění, ale odvolává se spíše k pojmu jinakosti a vztahovosti lidského já. Vychází z jevu „il y a“, neboli „ono je.“ To je pro něj „fenomémem neosobního bytí.“ (Lévinas, 1994, str. 167) „Je to dění, které není ani bytím, ani nicotou.“ (Lévinas, 1994, str. 168). Jediněc se z něj tedy pokouší uniknout. Aby se byl schopen z tohoto neosobního „ono je“ vymanit, musí navázat vztahy s druhými. Lévinas mluví o sesazení sebe sama z trůnu. (srov. Lévinas, 1994) Člověk jako by se musel vzdát své vlastní důležitosti. Jeho sobecký zájem o své vlastní já pro něj situaci nijak neřeší, a dokud se nevzdá své vlastní svrchovanosti, zůstává stále v područí onoho děsivého „ono je.“ V souvislosti s fantastickou literaturou by se tak dala interpretovat snaha dětských hrdinů pomáhat druhým. Harry Potter, Lyra a Will i sourozenci Pevensovi „sesazují sami sebe z trůnu“ a jednájí nejen za druhé, ale hlavně pro druhé.

V souvislosti s tím Lévinas dále zmiňuje pojem samoty jako další existenciální problém a dochází k závěru, že poznání samotu neruší. Není tedy přijatelným řešením. Ani sdělování poznání druhému není dostačující k zmírnění pocitu osamělosti. Existence je totiž to jediné, co nemohu nikdy sdělit, o co se nemohu nikdy podělit, protože sdílet se dá jen to, co vlastníme, a ne to, co jsme. Samota je tedy považována za jeden z neodmyslitelných znaků bytí. Chceme-li se vymanit ze samotného bytí, jedinou cestou je pro nás tedy společenský vztah. (srov. Lévinas, 1994) Všichni hrdinové zmíněných příběhů se vždy vymezují vůči

někomu druhému. Nikdy nejednají izolovaně, reagují na prostředí a lidi, které ve svých životech potkávají. Vztahy s ostatními jsou pro ně klíčové. U Harryho Pottera a Liry s Willem je toto patrně výraznější než u Lewisových hrdinů.

Pro mezilidské vztahy je u Lévinase neodmyslitelný pojem „tvář.“ Nemluví o pohledu do tváře, ale o „setkání s tváří“ nebo „setkání tváří v tvář.“ Pohled do tváře by totiž přímo souvisel s percepcí, ale filosofický pojem „tvář,“ který Lévinas prosazuje, je mnohem více významem, a to významem bez kontextu. „Věc má smysl ve vztahu k jiné věci, ale „tvář“ má smysl sama o sobě.“ (Lévinas, 1994, stránky 178-179) Tvrdí, že „setkání tváří v tvář“ je veskrze etické. Tvář druhého totiž mluví dříve než řeč a nese v sobě na jedné straně příkaz „Nezabiješ!“ a na druhé straně prosbu „Nenech mě umírat samotného.“ Tyto dva pokyny jsou součástí odpovědnosti za druhého, odpovědnosti, která je nezrušitelná, a které se tedy nelze vyhnout. (srov. Lévinas, 1994)

Dalším pojmem, který je ve spojení s fantasy literaturou patrně nejdůležitější, je tedy „odpovědnost za druhého.“ Jde o mravní odpovědnost, která hlásá, že druhý vždy stojí výše než já. To je dáno charakteristikou „tváře.“

„Jakmile na mne druhý pohlédne, jsem za něj zodpovědný, a dokonce ani nemusím odpovědnost za něj vzít na sebe, ta odpovědnost mi připadne. Je to odpovědnost přesahující hranice mého vlastního konání. Obvykle je člověk zodpovědný za to, co sám dělá. ... odpovědnost je ve svém prazákladu odpovědností za druhého. To znamená, že jsem odpovědný dokonce i za jeho vlastní zodpovědnost.“ (Lévinas, 1994, str. 182)

Podle Lévinase je tedy odpovědnost za druhého, neboli bytí pro druhého, přirozeným rysem lidské povahy, který se objevuje ve společenských vztazích. Lidskost je nezbytná. Pomoc druhému a péče o něho je východiskem a smyslem života. Řečeno slovy filosofa:

*„Život vskutku lidský nemůže zůstat životem plně uspokojeným ve své shodě s bytím, ... nýbrž je to život otevřený druhému, to jest život neustále vystřízlivující, že bytí nikdy není svým vlastním *raison d'être*, že proslulý *conatus essendi* není pramenem veškerého práva a veškerého smyslu.“ (Lévinas, 1994, str. 191)*

Všichni jsme tedy zodpovědní za lidi kolem nás a není v naší moci se od této povinnosti oprostít. Stává se smyslem našeho života. Existujeme, abychom pomáhali druhým. To je pro nás jediné východisko.

Bernhard Casper Lévinase v jejich rozhovoru obvinil, že upírá člověku svobodu volby, protože jeho odpovědnost za druhého mu byla předem dána a on to nemůže nijak změnit. Lévinas do jisté míry připustil tuto myšlenku, ale doplnil, že se nejedná o nesvobodu nebo otroctví. Použil termín „prvorozenství,“ který se dá chápat jako vyvolení. (Harry je vyvolený, Lyra je předurčena – znovu se nám tedy objevuje role osudu. Nejprve na úrovni jednotlivých hrdinů a u Lévinase v globálnějším lidském pojetí. Všichni jsme vyvoleni, všichni jsme prvorození.) Toto „prvorozenství“ vede automaticky k dobru, které je lidské. (srov. Lévinas, 1997) Lévinas tedy optimisticky věří, že všichni jsme v podstatě dobří.

Dále mluví o tom „být rukojmím pro druhého.“ Slovo rukojmí většinou vyvolává dojem omezení svobody a potlačení svobody vůle, přesto pro Lévinase jde znovu pouze o projev vztahu k druhému a má veskrze pozitivní význam. V tomto pojmu vidí filosof jakýsi průlom k hlubšímu lidství, které se v naší společnosti teprve probouzí. Dokonce se domnívá, že pojem „rukojmí pro druhého“ by mohl být jen tvrdším označením pro lásku. I láska hraje ve fantastických příbězích významnou roli.

Lévinasovy teorie by nám tedy mohly pomoci pochopit nezištné jednání hrdinů, jako jsou Harry Potter, Lyra nebo sourozenci Pevensovi ve fantastických prózách. Zmiňovaný imperativ („Nezabiješ!“ a „Nenech mě umírat samotného!“) by měl být v lidských bytostech pevně zakořeněn a měl by nás nutit jednat ve prospěch druhých, aniž bychom mysleli jen na vlastní dobro a vlastní prospěch. Podle teorie „tváře“ jsme vnitřně puzeni starat se o druhé a ochraňovat je. Člověk cítí, že musí žít pro druhého, a potřeby druhých jsou vždy nadřazené našim vlastním.

Tato teorie není ovšem závazná pro všechny. Jde spíše o teoretický předpoklad. A právě proto jsou naši hrdinové výjimeční. Ve všem ostatním se dětské postavy v *Harrym Potterovi*, *Letopisech Narnie* či *Jeho temných esencích*

prakticky neliší od svých reálných vrstevníků. Je to však jejich odhodlání obětovat se, zřici se vlastních tužeb a pomoci ostatním, které je činí zvláštními. To je to, co z nich dělá příklad pro ostatní.

2. C. S. Lewis: Letopisy Narnie

2.1 ODLIŠNÝ SVĚT

C. S. Lewis vytvořil ve svém díle *Letopisy Narnie (The Chronicles of Narnia)* zcela novou a podivuhodnou říši. Narnie je alternativní svět plný nadpřirozených bytostí, jako jsou najády (naiads), dryády (dryads), fauni, satyrové, kývouni bahenní (marsh-wiggers), trpaslíci či obři a v neposlední řadě živé stromy a velká zvířata, která mluví. Je to svět, kde čas plyne jinou rychlostí než u nás. Když se Lucy v prvním díle heptalogie dostává do Narnie poprvé, její sourozenci si ani nevšimnou, že byla pryč, protože v realitě Anglie dvacátého století neuběhla ani minuta. Lucy však v Narnii prožila své dobrodružství.

Je to realita naprosto odlišná od našeho světa, zcela nový prostor, podobný pohádkovému lesu se zvláštními bytostmi. Spojitost s naším světem je velmi malá. Je to svět sám pro sebe.

“Narnia is a relatively closed system. Children from this world are drawn into it, and do things for it, but there is scarcely a glance back at life in our world.” (Manlove, 2003, str. 83)

Svět Narnie má své specifické zákonitosti a pravidla, která jsou řízena kouzly a nejvyšší bytostí tohoto prostoru, lvem Aslanem, a patří pozoruhodným bytostem.

“It is not a land of Man. It is the country of Aslan, the country of the Waking Trees and Visible Naiads, of Fauns and Satyrs, of Dwarfs and Giants, of the gods and the Centaurs, of Talking Beasts.” (CN,¹ str. 338)

Lidé se do tohoto světa dostávají jen výjimečně, mají zde však výsostné postavení – jsou, pod záštitou Aslana, panovníky celé říše.

“It’s not a Man’s country... but it’s a country for a man to be King of.” (CN, str. 347)

Vznik této úžasné krajiny je popsán v šestém díle souboru s názvem *Čarodějův synovec (The Magician’s Nephew)*, který je chronologicky prvním vyprávěním, autor ho však napsal jako předposlední, aby dal celému příběhu

¹ CN = The Chronicles of Narnia

rámec. Zde lev Aslan z ničeho vyzpívává nový svět a vytvoří ho tak z nicoty zcela ke svému obrazu.

“The Lion was pacing to and fro about that empty land and singing his new song. ... as he walked and sang, the valley grew green with grass. It spread out from the Lion like a pool. It ran up the sides of the little hills like a wave. In a few minutes it was creeping up the lower slopes of the distant mountains, making that young world every moment softer.”(CN, str. 64)

Dále Aslan podle vlastního uvážení vybírá zvířata, která budou schopna mluvit, a volí první lidské panovníky. Aslan je tedy nejvyšší bytostí s unikátní možností volit, vybírat. Na základě jeho volby a jeho rozhodnutí se některá zvířata a lidé stávají vyvolení, prvorození podle Lévinasovy teorie. Jsou tedy nutně dobří a lidští, protože prvorozenství je spojeno s dobrem.

Většinu času jde tedy o šťastné království. Když ovšem do země zavítá zlo, musejí být přivolány děti z našeho světa, aby ho pomohly přemoci. Proto i v posledním díle s názvem *Poslední bitva (The Last Battle)* král Tirian doufá v pomoc Aslana a dětí, když je jeho země v ohrožení.

“Aslan - and children from another world,” thought Tirian. “They have always come in when things were at their worst. Oh, if only they could now.” (CN, str. 689)

Trochu paradoxně vyznívá, že prakticky dokonalý svět, který je stvořen podle nejlepšího uvážení nejvyššího stvořitele, kde žijí mocné nadpřirozené bytosti, potřebuje „obyčejné“ děti, aby ho zachraňovaly a vládly mu. Nabízí se však otázka, zda tomu není právě naopak. Zachraňují děti opravdu Narnii pro Narnii, nebo jejich pobyt v Narnii zachraňuje je samé? V novém světě totiž začínají chápat smysl života, ujasňují si vztahy k ostatním lidem i zvířatům a mnohé z nich jsou právě teprve v Narnii napraveny a mění svůj charakter k lepšímu. Edmund v prvním díle (dějově druhém) *Lev, čarodějnice a skříň (The Lion, the Witch and the Wardrobe)* nejprve zradí své sourozence pro vlastní pýchu, a až když je sám v úzkých a ohrožen, poznává svůj velký omyl a stává se lepším člověkem. Eustace, který je v našem světě nepříjemným a rozmazleným chlapcem, který je zvyklý na komfort a na to, že mu nikdo neodporuje, se v Narnii mění v zodpovědného a přátelského kluka se smyslem pro povinnost. Jill se v novém světě přestane předvádět a

vybuduje si pevné přátelství s Eustacem. Digory nepodlehne pokušení, nemyslí jen na svou rodinu, ale na vyšší Aslanův příkaz.

Ve fantastickém světě jsou morálka, dobro a zlo jakoby výraznější, a proto se i dětské hrdinové musejí projevovat výrazněji. U většiny z nich vynikají jejich dobré vlastnosti, ale u některých z nich naopak jejich záporné vlastnosti zastíní ty dobré. Nicméně moc Narnie je taková, že si zde vše uvědomují a mění své chování. Proměňuje se celý jejich charakter.

Narnie či Narniané ovlivňují také ostatní postavy jiného světa. Aravis z Kalormenu (Calormen) v příběhu *Kůň a jeho chlapec (The Horse and His Boy)* musí sama na vlastní kůži zažít fyzickou bolest, aby si uvědomila, že její činy mají vliv na ostatní a že jim nesmí, ač nepřímo, způsobovat utrpení. Kaspian začne opravdu chápat svět kolem sebe, až když mu profesor Kornelius vypráví o Narnii a vysvětlí mu, že tato bájná země stále žije a je třeba jí vrátit její existenci v plné míře. Šasta v Narnii získá sebejistotu a odvalu.

Všechny změny v dětských povahách a jejich celkové proměny se dějí za pomoci Aslana, který je zástupcem nejvyššího panovníka (Emperor-over-Sea) v Narnii. Země má také vliv na schopnosti dětí. Stávají se zde silnějšími a odolnějšími. Příkladem je druhá návštěva sourozenců Pevensových v Narnii, kdy musí dokázat trpaslíkovi Trumpkinovi, že oni jsou opravdu bájnými panovníky země. Edmundova proměna je popsána takto:

"...the air of Narnia had been working upon him ever since they arrived on the island, and all his old battles came back to him, and his arms and fingers remembered their old skills." (CN, str. 364) "

Souborné shrnutí se pak v příběhu objevuje také:

"... Narnia was altering them." (CN, str.376)

Narnie není ovšem jedinou zemí alternativního světa. V jednotlivých příbězích se vyskytují i další území, která nejsou součástí naší reality. Skrze vyprávění poznává čtenář sousední země – s Narnií spřízněný Archenland, kde lidé žijí spokojeně pod vládou dobrých králů anebo nepřátelský Kalormen (Calormen).

Lidé v Kalormenu věří v boha Taše (Tash) a neuznávají Aslana. Veskrze jsou představováni jako záporné postavy, kterým jde jen o peníze a moc nad ostatními. Jejich panovníci jsou hamižní a zrádní.

Podobně je vykreslen i národ Telmařanů (Telmarines) ze země Telmaru (Telmar) v době, kdy je Kaspian malým chlapcem. Jeho otec dobyl Narnii a přesídlil na její území. Po jeho smrti se vlády ujme jeho tyranský bratr, jenž je prototypem Telmařana, který nevěří v Aslana a odmítá zvyky staré Narnie. Princ Kaspian představuje výjimku a za pomoci Petra, Zuzany, Edmunda a Lucy vybojuje pro opravdové Narniany zpět svobodu a stane se dobrým králem.

Zde se projevuje přímočarost Lewisovy tvorby – kdo nevěří v Aslana, není dobrým člověkem. Lid Kalormenu i Telmařané myslí jen na sebe, nemají soucit a jsou krutí. Naopak Narniané a lidé Archenlandu, kteří Aslana uctívají, jsou dobří. Vládcí spravují spravedlivě svá území, lid je má rád a věří jim. Jsou tedy veskrze lidstí a podle Lévinase mají zodpovědnost za druhé. Víra v Aslana očišťuje mysl a je spojována s konáním dobra. Všichni Narniané a obyvatelé Archenlandu jsou svým způsobem prvorození a vyvolení ke konání dobra.

Dalšími zeměmi alternativní reality jsou tajemné ostrovy, které objevuje Kaspian v době své vlády a pojmenovává je podle příhod, které s přáteli v místě zažil (The Deathwater Island, The Island of Voices, The Dragon Island atd.).

Kaspianův syn Rilian je uvězněn v podzemním světě (Underland), kde žijí podzemšťané (Earthmen). To je svět s několika úrovněmi pod povrchem země. Čím hlouběji se místní obyvatelé dostanou, tím jsou šťastnější. Nerozumí tedy tomu, proč lidé a zvířata žijí na povrchu dobrovolně.

Velmi důležitým místem je také les mezi světy, který objeví Digory a Polly předtím, než jsou svědky vzniku Narnie. Jde o zvláštní místo plné malých rybníčků, které slouží jako brány do dalších světů. Různých alternativních zemí je tedy mnoho. Samotný les je ovšem jakoby prázdný. Je to snový prostor, svět mezi světy, ve kterém se nic neděje.

Zásadním zjištěním ovšem je konečná reálná existence jen jediného světa společného pro všechny tvory. Na samém konci celého příběhu Aslan ničí Narnii, kterou děti znaly jako svět úžasných bytostí a kouzel, a představuje jim novou, skutečnou Narnii. Lucy ji popisuje takto:

“This is still Narnia, and more real and more beautiful than the Narnia down below, just as it was more real and more beautiful than the Narnia outside the Stable door! I see ... world within world, Narnia within Narnia.” (CN, str. 765)

Křesťanský podtext celého závěru je zřejmý. Opravdová Narnie představuje království nebeské, Aslanovo království, které je jediným opravdovým světem, na rozdíl od všech stínových zemí (Shadow lands) – ať už jde o svět naší reality nebo o svět původní Narnie.

“... all the real countries are only spurs jutting from out from the great mountains of Aslan.” (CN, str. 766)

Hrdinové na konci příběhu umírají při vlakové nehodě, a tak se již na věky dostávají do Aslanovy pravé Narnie. Dostávají se do nebe.

2.2 PETR, ZUZANA, EDMUND, LUCIE A DALŠÍ

Hlavní hrdinové *Letopisů* jsou vždy děti. Jejich zkušenost je pro dílo klíčová. V prvním vyprávění se čtenář setkává s rodinou Pevensových. Jde o čtyři sourozence, kteří se v Narnii změní v oslavované krále poté, co pomohou porazit Bílou čarodějnici (The White Witch) a vrátí tak Narnii klid a mír. Než se však do Narnie dostanou, jsou to obyčejné děti. Mají mezi sebou občas neshody. Řeší běžné dětské problémy a vyznačují se stereotypními vlastnostmi, které jsou dětem většinou přisuzovány. Například všichni mají rádi sladké a milují objevování a prozkoumávání nových míst a dobrodružství. Poslouchají rodiče a chodí do školy.

Podle starého proroctví se ale ve správný čas dostávají do jiného světa, který mají zachránit. Naplňují tak dávnou předpověď. Role osudu a předurčení je tedy v *Letopisech* významná a objevuje se i v dalších příbězích heptalogie (např. *Kůň a jeho chlapec (The Horse and His Boy)* nebo *Stříbrná židle (The Silver Chair)*). Pevensovi jsou vyvoleni, jsou to právě oni, kdo mohou proniknout do světa Narnie a vykonat velké činy jako slavní králové. Nabízí se otázka, jak si je Aslan vybral a proč. Patrně pro jejich lidskost a potenciální dobré vlastnosti. V Narnii se totiž jejich vlastnosti projevují výrazněji.

V důsledku toho, že se dostávají do extrémních situací, které by nikdy nemohli zažít v lidském světě, je jejich chování do jisté míry také extrémní. To dobré v nich je intenzivnější, stejně jako to špatné. V Edmundovi převládá jeho vztek na sourozence a touha po vyniknutí, a tak se nechá zlákat zlou čarodějnici a zradí bratra a sestry. Z Petra se naopak hned od začátku stává odvážný, spravedlivý a zároveň soucitný mladík.

Všichni chlapi příběhu jsou vždy odvážní a lační po dobrodružství a jejich kladné vlastnosti jsou pobytem v Narnii pouze umocněny. Petr zde nebojácně bojuje proti zlé čarodějnici, Kaspian se postaví svému nelítostnému strýci, Šasta sebere odvalu a vnitřní sílu a uteče od krutého pána a Digory čelí zlému strýci. Jedině Edmund a Eustace přicházejí do Narnie jako rozmazlené děti s vadami charakteru, ale opouštějí ji jako neohrožení a čestní mladíci.

Petr je nejstarší ze sourozenců Pevensových, a cítí tedy za svého bratra a sestry zodpovědnost. Stejně jako cítí později zodpovědnost za své poddané. To odpovídá přesně Lévinasovu tvrzení, že člověk vždy cítí zodpovědnost za druhé. Petr je prototypem kladného hrdiny: je to rozumný, čestný, spravedlivý a citlivý chlapec. Tyto jeho vlastnosti se v Narnii dostávají do popředí, jsou ještě umocněny, a právě proto se Petr později stává milovaným králem. Je navíc prvorozeným synem. Lévinasova teorie prvorozenství zde dostává jasný náboj. Petr je nejen prvorozeným ve smyslu konání dobra, jak tvrdí francouzský filosof, on je prvorozený doopravdy. Jeho úloha je touto tradiční pozicí ještě umocněna. Je určen nejvyšším králem (High King) a má vždy hlavní slovo.

Vždycky myslí na druhé stejně jako Harry Potter nebo Lyra. Přebírá zodpovědnost nejen za své činy, ale také za činy ostatních. Vždy se cítí součástí dění a vždy se vymezuje ve vztahu k ostatním. Když je Edmund opustí, Petr se domnívá, že je to jeho chyba, a chce bratrovi pomoci i přes jeho zradu.

“ ‘All the same’, said Peter in a rather choking sort of voice, ‘we’ll still have to go and look for him. He is our brother after all, even if he is rather a little beast. And he’s only a kid.’ (CN, str. 149)

“That was partly my fault, Aslan. I was angry with him and I think that helped him to go wrong.” (CN, str. 169)

Je tedy schopen odpouštět a věří v druhé lidi. Když je třeba, jedná rychle a chytře. Může být tudíž považován za kladný vzor dětského hrdiny. Jeho příkladné rytířské vlastnosti mohou sloužit jako model pro mladé čtenáře. Lewisovi kritici tvrdí, že působí jako dětský hrdina až nereálně a že postrádá skutečné dětské rysy, obdobně jako většina dalších Lewisových postav. (srov. Goldthwaite, 1993)

Edmund je mladší chlapec z rodiny Pevensových. Jeho postava zažívá v příběhu významný vývoj. Objevuje se ve vyprávění jako protivný malý kluk, který chce být středem pozornosti a myslí hlavně na sebe. Na začátku příběhu potrápí nejmladší Lucy, když se dostane za ní do Narnie, ale před staršími sourozenci předstírá, že si na nový svět jen hráli. Nemyslí na to, jak se bude Lucy cítit. Myslí jen na sebe. Lucy ho popisuje jako zlomyslného.

"...Edmund could be spiteful, and on this occasion he was spiteful" (CN, str. 121)

„Původní“ Edmund je tedy soutěživý, uštěpačný, škodolibý a jízlivý. Snaží se zalíbit čarodějnici, aby předčil své sourozence a aby on byl tím důležitým v novém světě. Vycítí, že jeho sourozenci se přidají na stranu zvířat a zázračných tvorů, ale sám se rozhodne pro Bílou čarodějnici, protože si myslí, že je silnější a že po jejím boku dobude slávu. A také se chce sourozencům pomstít za to, jak se na něj obořili, když zjistili, že lhal a zesměšnil tak Lucy.

"I'll pay you all out for this, you pack of stuck-up, self-satisfied prigs." (CN, str. 135)

Jeho negativní stránky jsou v Narnii zvýrazněny, aby potom mohly být napraveny. Jakmile tedy Edmund pozná čarodějnici lépe, pochopí svou velkou chybu a touží se vrátit ke své rodině a bojovat po jejich boku proti zlé panovnici. Nakonec je to právě Edmund, kdo velkou měrou přispěje k její porážce. Poté nastává jeho velká proměna. Jeho vztah k ostatním lidem se výrazně mění. Stává se ohleduplným, pozorným a obětavým. Po vlastním selhání je schopen vcítit se do druhých a odpustit jim. Věří v druhé šance a stává se spravedlivým a uctívaným králem.

Digory, hlavní hrdina chronologicky prvního dílu *Čarodějův synovec (The Magician's Nephew)*, je typickým malým objevitelem. Miluje záhady a nová dobrodružství. Představuje prototyp chlapeckého hrdiny. Mezi jeho vlastnosti, které jsou v Narnii vystupňovány, patří čestnost, péče o druhé a zodpovědnost. Cítí se odpovědný za svou nemocnou matku, podobně jako Will v Pullmanově trilogii. (I zde se odráží Lévinasova teorie o lidských vztazích. Každý potřebuje pevný vztah a každý je v tomto vztahu zodpovědný za druhého.) Přesto v klíčové zkoušce příběhu odolá pokušení neposlechnout Aslana a pomoci zjištně pouze své matce. Zachová se však morálně hlavně také proto, že věří, že jeho matka by s ničím nečestným nesouhlasila. Matka zde tedy vystupuje jako zdroj autority, což je u Lewise velmi vzácné. Ženy nejsou představovány jako veskrze kladné hrdinky.²

Digory je také schopný rozhodnout se spontánně pro správnou věc, i když by sám měl tratit. Občas ovšem jedná velmi impulsivně. Když Polly nechce

² Viz kapitola 3.3

prozkoumávat nový svět, použije násilí, zkroutí jí ruku, aby ji přesvědčil. To je ovšem jediný prohřešek proti hrdinskému ideálu, který v příběhu představuje. Je to jediný chlapec, s kterým se setkáváme v příběhu v dospělém věku. Jako profesor Kirke má svou vážnost a tvrdou práci získanou pozici. Přesto má také dostatečnou fantazii a víru, aby na Narnii nikdy nezapomněl a vždy věřil v Aslana. Vyrostl sice a dospěl, ale neztratil víru.

Další chlapecká postava je princ Kaspian. Jako jediný hrdina pochází přímo ze srdce Narnie. Jako chlapec se narodil v této bájně zemi, přesto objevuje pravou Narnii jako něco nového stejně jako ostatní dětští hrdinové z našeho světa. Je vychováván tak, aby o bájně zemi nic nevěděl. Jako malý tedy porušuje zákonitosti země, aniž by o tom věděl. Například loví mluvící zvířata. Když si uvědomí své omyly, stává se dobrým vládcem země, v které znovu nastoluje starodávná pravidla a respektuje je. Jedinou jeho špatnou vlastností je občasná soutěživost s otcem, kterému se chce vyrovnat. Proto se v *Plavbě Jitřního poutníka (The Voyage of the Dawn Treader)* vydává na objevitelskou výpravu po moři.

Kaspian je zvláštní postavou tím, že jako jediný nikdy neopustí Narnii. Nemá tedy možnost srovnání s naším světem. Jako jediný žije pouze v srdci Narnie a žije v souladu s jejími zákony. Musí také ujít svou cestu, protože nejprve vyrůstá v nevědomí, ale jeho vztah k zemi je jiný. Jako král dovádí Lévinasovu teorii tváře a odpovědnosti do praxe. Žije zcela v souladu s ostatními lidmi a obětuje své zájmy, aby hájil zájmy země. Je doslova zodpovědný za veškerý svůj lid.

Šasta je postava, která vyrůstá v Kalormenu. Je ale tak viditelně odlišný než ostatní obyvatelé Kalormenu, takže je jen logickým vysvětlením, že je původem z Archenlandu, spřátelenou zemí Narnie. Jde o obyčejného chlapce, který s Aslanovou pomocí poznává svůj šlechtický původ a objevuje v sobě skrytou sílu. Nachází v sobě také schopnost věřit druhým lidem. Teprve u Narnianů se ale setkává s lidmi tváří v tvář a teprve v Narnii a Archerlandu se naplňuje jeho přirozená potřeba vztahů. I on se stává milovaným králem svého lidu, protože je prvorozeným synem krále. Stejně jako Petr je prvorozený v pravém smyslu toho slova a zároveň prvorozený z pohledu Lévinasovy teorie. Šasta navíc reprezentuje

starodávný rytířský ideál. Jeho chování je chování šlechty, jeho původ se projevuje ve veškerém jeho konání, aniž by si toho on sám byl vědom.

I on naplňuje dávné proroctví. Archenlandu je předpovězeno, že ho zachrání malý chlapec v poslední minutě. Šasta v poslední chvíli varuje krále před útokem Kalorňanů a zabrání tak zkáze celé země, aniž by věděl, že jde o jeho rodnou zemi. Objevuje se zde tedy role proroctví, podobně jako v Pullmanově *Jeho temných esencích* či sérii o *Harrym Potterovi*. Zde Šasta podobně jako Lyra o proroctví neví, a přesto ho naplní. Jeho motivy jsou zcela nezištné. Řídí se pouze vlastním vnitřním hlasem. Určitý rozdíl se dá snad přesto vnímat v tom, že v *Letopisech* postavy vede Aslan a pomáhá jim předpověď naplnit. V díle Pullmana a Rowlingové jsou hrdinové odkázáni více sami na sebe. Šasta sice potká náhodou mluvícího koně Brí (Bree), ale dále je jeho cesta usměrňována tím, co chce Aslan. Mocný lev vede chlapce cestou, kterou mu vybral. Vede ho až zpět do jeho vlasti k jeho rodině a nechává ho tak splnit proroctví.

Další chlapecká postava, Eustace, je bratrancem Pevensových. Je dalším hrdinou, který zažije polepšení pod záštitou Aslana. Než se dostane do Narnie, je nepříjemným společníkem, všechny opravuje a povyšuje se nad nimi. Rád škádlí a trápí ostatní a vychutnává si pocit, když se jeho oběti rozčilují a trpí. Je sobecký a bezohledný. V Narnii se kvůli svému špatnému charakteru změní v draka. Prožije své trápení a pochopí, jak nesprávně se choval. Po setkání s Aslanem tváří v tvář se opravdu hluboce změní ve své podstatě.

Podobný zážitek ho sblíží s Edmundem. Oba byli na špatné straně a proměnili své nitro. Materialisticky založení chlapci se změnili v duchovně založené mladíky. Oba si začali vážit lidí. Oba se stali zodpovědnými. Oba se napravili. Oba zažili Aslanův hněv i jeho odpuštění. Lewis jim dává druhou šanci a nechává je stát se hrdiny. V duchu Lévinasovi teorie je oba změnilo setkání tváří v tvář. Jejich vztah s Aslanem je změnil. Pobyť v Narnii je trvale zasáhl a jejich charaktery byly napraveny.

Chlapci jsou tedy vzory pro čtenáře. Naplňují Lévinasovo poselství. Autorův postoj k dívkám je však poněkud jiný. Lewis k nim má jiný vztah než k chlapeckým

postavám. Kromě Lucy, která se v mnoha směrech chová jako chlapec, jsou většinou popisovány s menší důležitostí a také s menší vážností. Lewisův kritik Goldthwaite dokonce mluví o zradě spisovatele vůči vlastním postavám a uvádí příklad na postavě Jill ve *Stříbrné židli* (*The Silver Chair*):

“Lewis is sly. ... [he] will sometimes even cozy the reader into a conspiracy against one of the main characters. Again and again in The Silver Chair, Jill Pole is spotlighted as a person, who being a girl, is not up to the challenge. ... it is not kindly; it is patronizing, and worse, it is betrayal of Jill.” (Goldthwaite, 1996, stránky 226-227)

Jill je v příběhu stavěna do špatného světla samotnými komentáři vypravěče. Autorův hlas jako by se jí snažil zastat, ale v zásadě ji ponižuje.

“I hope you won't lose all interest in Jill for the rest of the book if I tell you that at this moment she began to cry.” (CN, str. 612)

Jiná dívčí postava, Polly v *Čarodějově synovci* (*The Magician's Nephew*) je prakticky zesměšňována v porovnání s Digorym, když řeší otázku nových světů. Nemá totiž žádného objevitelského ducha. Chová se zbaběle a chce se vrátit domů, protože je dívka a dívky se tak podle autora chovají.

“[she] was quite as brave as he about some dangers (a wasp for instance) but she was not so interested in finding out things nobody had ever heard of before, for Digory was the sort of person who wants to know everything...” (CN, str.29)

Zuzana je ve všech příbězích představována jako poměrně nevýrazná osoba. Jako královna vyniká svou krásou, ale rychle zapomene na lovy a velká dobrodružství, která zažívala jako dítě. Když se pak vrátí do svého světa, zcela se změní. Na konci příběhu je dokonce zatracena, protože vyrostla a dospěla. A s tím i přestala věřit v Aslana a jeho svět. Proto se nemůže podívat do opravdové Narnie.

“... Susan is no longer a friend of Narnia. ... whenever you've tried to get her to come and talk about Narnia or do anything about Narnia, she says 'What a wonderful memories you have! Fancy your still thinking about all those funny games we used to play when we were children. ... She's interested in nothing nowadays except nylons and lipsticks and invitations.” (CN, str. 741)

Pro Lewise už dospívající dívka není atraktivní postavou. Dospívání je pro něj limitující. Dospívající Lyra v *Jeho temných esencích* je naopak opravdovou hrdinkou.

K Lucy snad jako k jediné z dívek zaujímá autor čistě kladný vztah. Charakterizuje ji jako veselou, jemnou, pravdomluvnou, skromnou a soucitnou. Jejím hlavním rysem je starost o druhé. Když ji faun Tumnus vláká do svého domu, má strach o něho, ne o sebe. Když Edmund zradí, Lucy žádá Aslana, aby mu pomohl. Když je Eustace nesnesitelný na lodi, je to Lucy, kdo se s ním chce podělit o jídlo a pití a vyléčí ho z mořské nemoci. Její záliby jsou spíše chlapecké než dívčí. I odvahou se blíží mladým rytířům. Úspěšně odolává různým pokušením a bezmezně uctívá Aslana. Ze všech dětí s ním má nejbližší vztah. Její otevřenost a nevinnost ji nutí milovat ho od první chvíle, kdy o něm uslyší. Při vlastním setkání je její úcta o to větší. Jejich vzájemný vztah pozitivně přispívá k tomu, že Lucy Aslanovi bezmezně věří. Chápe ho jako přirozeného vůdce a nepochybuje o jeho činech. Jeho rozhodnutí je pro ni zákonem.

Další dívčí postavou je Aravis, tarkéna z Kalormenu (Calormen), která věří v Taše (Tash) a nezná Aslana. Ve své zemi je však nucena vdát se za starého šlechtice, a proto uteče. Obelstí služku, která je kvůli tomu potrestána. Aslan ji naučí, co je dobré a co je špatné, a ona ho začne respektovat. Velký lev neváhá fyzicky ji zranit, aby ji poučil. Chce, aby Aravis prožila do samé utrpení, které kvůli její lsti zažila její služka. Vlastní prožitek bolesti ji přiměje přemýšlet více o druhých. Po tomto zážitku se stává nesobeckou a zodpovědnou. Přijímá zodpovědnost za své činy a přijímá zodpovědnost za lidi kolem sebe. Po její nápravě je tedy přirozené, že dívka nakonec zůstává žít v Archenlandu, protože v její vlasti Kalormenu dobří lidé nežijí.

Dívky tedy v příbězích hrají do jisté míry sekundární role. Dotvářejí sice vyprávění, ale mnohdy jsou zesměšněny nebo umlčeny chlapci. Jejich slovo nemá stejnou váhu. Dospělé ženy jsou dokonce ve vyprávění zobrazeny buď jako zlé, slabé nebo hloupé. Bílá čarodějnice, která chce zabít Aslana, a Paní v zelené kytlici (Lady of the Green Kirtle), která unese prince Riliana, mají obě nadpřirozenou moc a používají ji ve jménu zla. Ředitelka Eustacovy školy je hysterická. Eustacova matka je podivínka.

“Grownup women are simply unpleasant.” (Goldthwaite, 1996, str. 232)

Digoryho matka je nemocná a slabá, ale paradoxně může být pro Digoryho autoritou a motivem, aby se choval správně. Dále snad jedině Digoryho teta Letty a paní Pevensová, které se ovšem objeví v příběhu jen okrajově, představují opravdové obyčejné ženy, které nejsou vyobrazeny s negativním podtextem. A děti si jich váží a mají je rády.

Goldthwaite navíc poukazuje i na vztahy mezi muži a ženami, které nejsou zcela přirozené. Muži jsou buď ušlechtilí rytíři, kteří ženy nepotřebují, nebo slaboši, kterým ženy vládou.

“His men are either storybook knights or weaklings defined by a craven subservience to women, whose sole pleasure and evil purpose it is to emasculate the sorry beggars. Lewis had no difficulty mating beavers happily, but whenever we find him placing a man in proximity to a woman, or in situation that might suggest a muse relationship, it is to expose the pairing as unnatural and wicked,” (Goldthwaite, 1996, str. 232)

Na autorovu obranu je třeba zmínit, že lidští panovníci Narnie mimo sourozenců Pevensových žili v párech a jejich vztahy byly nekonfliktní a šťastné. Ke Goldthwaitově teorii ovšem přispívá to, že královny nikdy nebyly výrazné osobnosti a nikdy o nich nebylo příliš napsáno. Mnohdy záhy zemřely a král vládl zemi sám.

Vedle evidentně odlišného pohledu na chlapce a dívky (muže a ženy) je většina postav popsána poměrně ploše bez zajímavého vývoje. Postavy spíše zastupují typy. Jejich charakteristika je černobílá. Postavy jsou buď dobré, nebo zlé. Chybí zde plastičnost popisu, která by hrdinům dodala na opravdovosti. Hrdinové sice můžou působit jako vzory pro malé dětské čtenáře, ale přímočarost a jednoznačnost jejich povah je do jisté míry limitující.

“Lewis is not interested in children’s ‘characters’ for themselves. ...he was not concerned with personality for its own sake: only for God’s sake, as expression of His creativity. This of course can lead in a certain harshness.” (Manlove, 2003, str. 84)

Postavy, které chybují, jsou napraveny vyšší mocí, Aslanem. Učí se tedy ze svých chyb, ale jako by jim zcela chyběla svobodná vůle a možnost rozhodování. Jejich úkol je jasně dán a oni ho musejí dodržet, jinak budou potrestáni. Na druhou stranu však lze jejich rozhodnutí poslouchat Aslana chápat jako volbu. Dobrovolně

si volí mocného lva jako svého vůdce. Toto rozhodnutí je založeno na svobodné vůli. Kalorňané si zvolili boha Taše, dětští hrdinové si vybírají Aslana.

Navíc v jejich poslání hraje roli již zmiňované proroctví, které musí být naplněno. Sourozenci Pevensovi se nedostávají do Narnie náhodou, jejich příchod byl dlouho předpovídán. Šasta má ve svém osudu vepsáno zachránit svou zemi. Rilian má být zachráněn dětmi. Všechny předpovědi se naplní. V *Letopisech* jako by ani nebyla jiná možnost.

Je ovšem nutné doplnit, že děti mnohdy o předpovědích vůbec neví, anebo se o nich dozvídají až později, přesto se však vždy zachovají tak, že je naplní. Role osudu se tak v *Letopisech* může zdát silnější než ve tvorbě Pullmana či Rowlingové. Stejně jako autorita Aslana může působit jednoznačněji než autorita postav v *Jeho temných esencích* a příbězích *Harryho Pottera*.

2.3 LEV ASLAN

Ač můžeme mezi postavami najít odlišné rysy, jedno mají všechny společné: všichni bezmezně poslouchají lva Aslana a vnímají ho jako nejvyšší autoritu, které se nelze protivit. Při setkání s ním prožívají zvláštní pocity, které popisují jako směs úcty a strachu. Tento strach však není strachem, který zažíváme v nebezpečí, ale strachem ze síly a neomezené moci.

“...children didn't know what to do or what to say when they saw him. People who have not been in Narnia sometimes think that a thing cannot be good and terrible at the same time. If the children had ever thought so, they were cured of it now. For when they tried to look at Aslan's face they just caught a glimpse of the golden mane and the great, royal, solemn, overwhelming eyes and then they found they couldn't look at him and went all trembly.” (CN, str. 168-169)

Děti v Aslanovi vidí představitele největšího dobra a uctívají ho. Tento zvláštní pocit v nich dokáže vyvolat jen slovo Aslan, ještě předtím než se s ním setkají:

“At the name of Aslan each one of the children felt something jump in his inside. Edmund felt a sensation of mysterious horror. Peter felt suddenly brave and adventurous. Susan felt as if some delicious smell or some delightful strain of music had just floated by her. And Lucy got the feeling you have when you wake up in the morning and realize that it is the beginning of holidays or the beginning of summer.” (CN, str. 141)

Teoretik Pinsent komentuje jazyk, kterým Lewis navozuje onen pocit respektu a úcty, aniž by děti Aslana samy znaly. Autor se tento pocit snaží přenést na dětské čtenáře takto:

“... Lewis is using language which creates a sense of awe. ... the children find it impossible to look at Aslan's face, at the same time two words 'golden mane' work to signify power and splendour. The physical reactions of the children involve the reader in the experience, and although 'went all trembly' may be a very apt description of sensation of religious awe...” (Routledge, 2001, str. 23)

Všechna slova popisu mocného zvířete jsou zvolena tak, aby do situace vtáhla i čtenáře. Nejen dětští hrdinové, ale i dětští čtenáři mají být Aslanem ohromeni a mají ho začít obdivovat. I oni mají pocítit úctu.

I přes tento naléhavý pocit úcty a vážnosti je pro děti ovšem možné vytvořit si se lvem osobní vztah. Přes všechnen respekt a uctívání je Aslan dosažitelnou bytostí. Mluví s dětmi a nechává se od nich i pohladit, ve výjimečných případech na něm mohou dokonce jet jako na koni. Většina pravých Narnianů mocného lva nikdy neviděla, ale lidští dětští hrdinové s ním mají osobní zkušenost.

Vedle toho je ve vyprávění jasně dané, že Aslan je absolutní autorita. Když děti neposlechnou jeho radu, dostávají se do potíží. V *Princi Kaspianovi* (*Princ Caspian*) Lucy vidí Aslana, ale nechá se ostatními přesvědčit, zůstane se svými sourozenci a nenásleduje ho. Jejich cesta je potom mnohem náročnější a nakonec musí stejně dát na Aslanova slova a poslechnout jeho rady. Ve *Stříbrné židli* (*The Silver Chair*) dostává Jill od mocného lva jasné pokyny. Vysvětluje jí čtyři znamení, kterými se má řídit. Jill přesto znamení poplete. V hloubi duše však chápe, že je to chyba.

"... deep down inside her, she was already annoyed with herself for not knowing the Lion's lesson quite so well as she felt she ought to have known it." (CN, str. 596)

Lewisovi odpůrci (a mezi nimi například Philip Pullman) autorovi vyčítají přílišnou jednoznačnost. Děti podle nich nemají svobodu rozhodovat se. Musejí se podřít Aslanově vůli, pokud mají uspět ve svém úkolu. Nemají možnost samostatně volit a rozhodovat se. Hrdinové o správnosti Aslanova řešení nepochybují a oddaně ho poslouchají. Lewisovi je vyčítána právě tato otrocká poslušnost.

"Lewis's children are puppets... [they] are stock characters from series books, and they think in the clichés of series books." (Goldthwaite, 1996, str. 226)

Lyra i Harry o svých vzorech pochybují, přemýšlení o správnosti jejich jednání a berou v úvahu i jejich negativní vlastnosti. Aslan je ovšem dokonalá bytost. O nějaké vadě jeho charakteru nelze uvažovat, ani na chybnost jeho rozhodnutí nelze pomyslet. Dětští hrdinové *Letopisů* tedy nikdy nepochybují o jeho pravdě a vždy se snaží poselchnout.

Tato poslušnost se ovšem nevyskytuje jen u dětských hrdinů, i podivuhodní tvorové Narnie Aslana bezmezně uctívají a nepochybují o něm. Jeho slovo je zákon. Jeho vůle je dobro.

“Aslan’s instructions always work: there are no exceptions.” (CN, str. 605)

V *Poslední bitvě (The Last Battle)* tato jejich poslušnost působí až hloupě. Když se za Aslana vydává opičák Podšívka (Shift) a prostřednictvím osla Zmatlíka (Puzzle) dává naprosto nesmyslné pokyny, které jsou zcela v rozporu se všemi zásadami Narnie, všichni opět slepě poslouchají. Nikdo nepřemýšlí o tom, zda je to, co je jim přikázáno udělat, dobré, nebo špatné, správné, nebo chybné, protože je to na Aslanův příkaz.

“Aslan ... evokes love and awe in his presence, and asks trust and belief in his absence.” (Manlove, 2003, str. 85)

Navíc hrdinové, kteří se jakkoliv postaví proti němu nebo v něj nevěří, jsou vždy poučení a přivedeni na správnou cestu. Protivit se jeho vůli se rovná špatnému rozhodnutí. Ten, kdo Aslana neuposlechne, schází ze správné cesty. Když si svůj omyl uvědomí (a každý dětský hrdina v příběhu opravdu uzná svou chybu), je jeho úcta a víra v Aslana potom vždy o něco intenzivnější, protože si je vědomi své prvotní chyby. Edmund i Eustace po svém pochybení Aslana milují a oslavují. Aslan se tedy stává mnohem vyšší autoritou než jakýkoliv jiný kouzelný tvor nebo dospělí lidé ve vyprávění.

Je také ovšem třeba zdůraznit, že dospělí v příbězích ani příliš nevystupují. V *Čarodějově synovci (The Magician’s Nephew)* vystupuje Digoryho strýc Andrew jako záporný charakter a dále teta Letty a Digoryho matka jako obyčejné ženy. V díle *Lev, čarodějnice a skříň (The Lion, the Witch and the Wardrobe)* vystupuje profesor Kirke, což je dospělý Digory, který Narnii sám navštívil. Takže je v jiném postavení než ostatní „nevědomí“ dospělí. V příběhu *Kůň a jeho chlapec (The Horse and His Boy)* se čtenář setká s negativními „tarkény“ a „tarokem“, ale hlavními hrdiny jsou stále děti. V *Plavbě Jitřního poutníka (The Voyage of Dawn Treader)* jsou jen zmíněni Eustacovi rodiče, o nichž se mluví se značnou neúctou. Ve *Stříbrné židli (The Silver Chair)* narazí čtenář nepřímo na učitele ve škole, kam chodí Eustace a Jill.

Ani oni nejsou popsáni kladně. Učitelé a ředitelka jednají iracionálně a přehlížejí šikanu na škole. Dospělí tedy většinou nevystupují jako důležití hlavní hrdinové, ale jako okrajové postavy.

Navíc jsou ve vyprávění většinou vykresleni jako nechápaví a úzkoprsí. Někteří z nich dokonce ztělesňují záporné vlastnosti, které u dětí chybí. Vhodným příkladem je již zmiňovaný strýc Andrew, který je sobecký a vypočítavý. Pro své pokusy chce použít svého synovce a jeho kamarádka, protože sám nemá dost odvahy vydat se do nového světa. Nemá žádné výčitky, že by se dětem mohlo něco stát. Necítí se za ně nijak zodpovědný. Sobecky myslí jen na svou vlastní osobu a je mu jedno, co se s dětmi stane. Jeho chování se zcela protíví Lévinasově teorii. Setkání tváří v tvář i obětování se pro někoho druhého je mu zcela cizí. Zůstává tedy ve stavu nicoty bytí.

Nedůvěra k dospělým je zřejmá i v dalších příbězích. Šasta žije s krutým rybářem, který se vydává za jeho otce, ale chová se k němu jako ke sluhovi. Tato jeho zkušenost ovlivní jeho další chování. Když chlapec později potká dospělé Narniany, nedůvěřuje jim a nepožádá je o pomoc, protože věří, že dospělí nic nepochopí a zkazí veškeré dětské snažení.

“... he had a fixed habit of never telling grown-ups anything if he could help it: he thought they would always spoil or stop whatever you were trying to do.” (CN, str. 239)

Naopak Korinovi, kterého vidí poprvé v životě, stejně jako předtím dospělé, svěří svůj příběh bez nejmenšího zaváhání, protože je to také malý chlapec.

Když Lucy při jejich druhé návštěvě Narnie vidí Aslana a ostatní ne, oboří se na sourozence:

„Don't talk like a grown-up. ... I didn't think I saw him. I saw him.” (CN, str. 373)

Dospělí nejsou pro děti oporou, protože nechápou jejich zážitky. Děti se jim nemohou svěřit s návštěvou Narnie, protože by jim nevěřili. Nedostatek fantazie u dospělých je hlavním problémem v komunikaci mezi nimi a dětmi. Digory se o nich vyjadřuje takto:

“Pooh! Grown-ups are always thinking of uninteresting explanations.” (CN, str. 14)

Autor, ač sám dospělý, jednoznačně sympatizuje s dětskými hrdiny a zázračnými tvory Narnie a jejich spasitelem Aslanem. Autoritu dětští hrdinové vedle Lva vidí i v moudrých trpaslících (Trumpkin, Kornelius), majestátných kentaurech, vznešených jednorozcích nebo faunech. Rodiče nehrají významnou roli a ostatní dospělí jsou jednoduše otravní. Dětští hrdinové zcela důvěřují jen Aslanovi a jeho rozhodnutí.

3. P. Pullman: Jeho temné esence

3.1 JINÉ SVĚTY

Philip Pullman ve své trilogii *Jeho temné esence* (*His Dark Materials*) přichází s myšlenkou několika tisíců paralelních světů, které existují ve vesmíru vedle sebe, aniž by o sobě musely nutně vědět. Za určitých podmínek se člověk může dostat z jednoho do druhého. Lord Asriel vysvětluje Lyře jejich existenci takto:

„Now that world, and every other universe, came about as a result of possibility. Take the example of tossing a coin: it can come down heads or tails, and we don't know before it lands which way it's going to fall. If it comes down heads, that means that the possibility of its coming down tails has collapsed. Until that moment the two possibilities were equal.“
(NL,³ stránky 376-377)

Z toho tedy vyplývá, že se tyto světy od sebe na jedné straně v mnoha věcech liší, ale na druhé straně v nich najdeme četné podobnosti.

Ze všech možných prostorů ve vesmíru se prostřednictvím zážitků hlavních postav v příběhu postupně setkáváme celkově s pěti hlavními světy. Jde o Lyřin svět, náš svět, tropický svět města Cittagazze, svět podivných tvorů zvaných mulefové (mulefas) a svět smrti. První díl trilogie se odehrává v Lyřině světě. Čtenář se tak seznamuje s místem, které velice výrazně připomíná „naši“ Anglii devatenáctého století. Věci nám známé se zde jen jinak nazývají, ale v podstatě v nich poznáváme prvky staré Anglie. Nejvýznamnějším rozdílem mezi tímto světem a naší realitou je existence daemonů (daemons).

„The most crucial difference between Lyra's world and our own is a 'doubling' of the human form and psyche through the visible 'souls' – daemons.“ (Lenz, 2001, str. 127)

Každý člověk zde má vlastního daemona, s kterým se dělí o svůj život. V dnešní době je toto slovo spojeno spíše s negativní konotací. Démon je pro nás něco špatného, co nás ovládá a nepříznivě působí na náš život. V tomto příběhu je však daemon chápán jako něco veskrze pozitivního. Jde o neodlučitelného společníka každého člověka. Má zvířecí podobu a většinou je druhého pohlaví než

³ NL = Northern Lights

jeho „pán.“ Zde Tucker odkazuje na teorii psychoanalytika Carla Gustava Junga, že každý člověk v sobě hledá princip druhého pohlaví. Muži touží po animě (anima) a ženy se snaží v sobě nalézt anima (animus). Pokud bychom byli úspěšní v tomto hledání, stali bychom se plnými osobnostmi. Podle Junga však v tomto pátrání nikdy zvítězit nemůžeme, a proto všichni žijeme s vědomím, že nám něco důležitého v životě schází. (srov. Tucker, 2003)

Vrátíme-li se ke vztahu daemon a jeho pán, zjistíme, že slovo pán není přesné ani vhodné, protože se v žádném případě nejedná o domácího mazlíčka, o kterého se jeho druh stará. Daemon doplňuje člověka, je jeho rádcem, svědomím i druhem v samotě. Je to jakýsi vždy přítomný přítel, kterého by si každé dítě přálo. Navíc dokáže být zábavný, protože než člověk dospěje, mění svou zvířecí podobu. Tyto proměny však neslouží jen k obveselení, ale vyjadřují také nálady daného dítěte a stav jeho mysli. Po ustálení daemona jeho podoba vypovídá o trvalejších vlastnostech člověka. V dětství, kdy děti ještě nejsou vyspělé a dozrálé, se tedy může forma jejich démona volně měnit. Pullman tak naznačuje nehotovost dětské osobnosti. Občas se tak daemon snaží svou podobou svého druha podpořit, dodat mu odvahy. Jindy se spolu s ním snaží být nenápadný, když se cítí v rozpacích nebo něco provedli. Lyřin daemon Pantalaimon se tak mění v pantera, když chce Lyru povzbudit, a naopak na sebe bere podobu mola, když se on i Lyra stydí. Jejich pocity se totiž prolínají. A navíc nejen že za všech okolností vnímají city toho druhého, ale daemon je umí i ovlivňovat.

Etymologicky jméno Pantalaimon pochází z řečtiny. Mohli bychom ho přeložit jako „plný soucitu.“ (srov. Tucker, 2003) Z toho vyplývá, že Pantalaimon je vždy připraven Lyru utěšit, vyjádřit jí svou podporu a lásku, což je pro dítě, které vyrůstá bez rodičů, ohromnou výhodou a útěchou. Soucit je ale zároveň i charakteristickou vlastností Lyry (rozhodne se navštívit kamaráda v podsvětí a zachránit ho a na samém konci příběhu se obětuje pro vyšší dobro).

Pantalaimon a Lyra jsou nerozluční. Jejich vzájemná láska a důvěra je bezmezná. Lyra tedy často mluví v první osobě množného čísla. Používání „my“ dokazuje nejen psychologickou nerozlučnost obou druhů, ale i fyzickou blízkost.

Fyzická vzdálenost druhů není možná, aniž by způsobila oběma obrovskou tělesnou i duševní bolest. Pouze nadpřirozené bytosti (víly) mají daemony (ptáky), kteří se mohou sami volně pohybovat. Jeden muž popisuje Lyře setkání s vílou, kterou potkal v momentě, kdy její daemon nebyl s ní. Muž vyjadřuje hrůzu z představy, že by člověk neměl daemona nablízku takto:

“I had the most grim shock I’d ever known, because that young woman had no deamon. It was as if he said, ‘She had no head.’ The very thought was repugnant.” (NL, str. 164)

Dále se v příběhu setkáváme s dětmi, které jsou od svých daemonů odřezávány (severed), což je chápáno jako největší zločin proti lidskosti.

“A human being with no daemon was like someone without a face, or with their ribs laid open and their heart torn out, something unnatural and uncanny that belonged to the world of night-ghasts, not the waking world of sense.” (NL, str. 215)

V Lyřině světě jsou daemoni zcela neodmyslitelní, což představuje největší odlišnost od ostatních světů, se kterými se v příběhu setkáváme.

Mezi ně patří Willův svět, což je náš svět v realitě 20. století, který je pro Lyru plný překvapení a zmatení. Přestože se v mnoha směrech jejímu Oxfordu podobá, je pro ni velké množství věcí nepochopitelných. Největší zmatení u ní způsobí právě fakt, že lidé nemají daemona. Nakonec ale dojde k závěru, že daemona musí mít každý, a tak ve Willově světě jen nemá hmotnou zvířecí podobu, ale je neviditelnou součástí člověka. To, že není vidět, neznamená, že neexistuje.

Další realitou v příběhu je svět města Cittagazze. Tam se Lyra a Will poprvé setkávají. Lyra následuje svého otce do nového světa a Will se skrývá před pronásledováním. Tento svět na první pohled vypadá nádherně. Připomíná přímořské výletní městečko, čímž budí dojem klidu a pohody. Lidé zde také nemají daemony, ale dospělí jsou trýzněni přízraky (Spectres). Ti z nich vysávají duši. A právě tato vnitřní duše by mohla být daemon. Děti jsou před nimi v bezpečí. Přízraky je nenapadají a děti je ani nevidí. Jakmile je mohou vidět, znamená to, že dospěly. Ve městě tedy zůstává mnoho dětí, ale žádný dospělý, protože všichni před přízraky utekli. Děti žijí samy pro sebe ve velkých tlupách a chovají se podle toho, jak se jim zachce, protože nad sebou necítí žádnou autoritu. Najednou si jsou

všichni rovni, tudíž mají všichni právo rozhodovat neomezeně o svých činech. Nemusí se nikomu zodpovídat. Nikomu nic nevysvětlují. Mění se v malé divochy.

Svět mulefů (Mulefas) je další alternativní realitou, která se objevuje ve vesmíru. Tito tvorové jsou příkladem života v souladu s přírodou. Možná proto nenajdeme v tomto světě lidi. Pullman patrně nevěří, že by lidské bytosti byly v současné době schopny vyváženého soužití s životním prostředím, přírodou. Mulefové, kteří vzhledem do jisté míry připomínají divokou zvěř, mají vlastní jazyk a pohybují se po tobolkách, které padají ze stromů. Čerpají z přírody jen to, co nezbytně potřebují, a tak dokážou žít v dokonalé harmonii s okolním prostředím.

„...the Mulefa embody harmony with the environment ...In their respect for the integrity of nature ... and their creatively synergistic relationship with other sentient beings, they are living examples of ideal ecologists.” (Lenz, 2001, str. 132)

Marie Malonová, vědkyně, která se rozhodne pomoci Lyře i Willovi v jejich pouti, právě u mulefů pochopí základní souvislosti života a odhalí podstatu Prachu (Dust): částic, které jsou nezbytné pro existenci světů, a proto se o ně zajímají církev a Lyřini rodiče Marisa Coulterová a lord Asriel, a proto i Lyra.

Posledním světem, kterým děti procházejí, je děsivý svět smrti. V tomto prostoru jsou uvěznění lidé, kteří zemřeli, ale jejich duše nebyly osvobozeny. Náboženství slibuje nebe, ale podle Pullmana nic takového neexistuje. Lyra se sem vydává zachránit svého kamaráda Rogera, protože se cítí odpovědná za jeho smrt. Will ji následuje a právě zde si uvědomuje, že i on má svého daemona. Když překračují řeku, aby se do tohoto temného světa dostali, musí Lyra nechat Pantalaimona na druhém břehu. Bolest jí nejprve připadá nesnesitelná a nepřekonatelná, nakonec se však oba obětují a Pantalaimon zůstane zoufale čekat, až se Lyra vrátí. Na Willa sice viditelně nikdo na břehu řeky nečeká, ale jeho bolest není o nic menší. I na něj dopadá bezmoc, beznaděj a utrpení, a tak si tedy uvědomuje, že i jeho součástí je něco jako daemon. Ten však do světa mrtvých nesmí vstoupit. Tento svět je střežen harpyjemi. Lyra se je nejprve snaží obelstít a vypráví jim nepravdivé příběhy o sobě i Willovi. Ovšem i přes to, že je Lyra velice zdatnou lhářkou, před důstojnými harpyjemi neobstojí. Ony vždy její lež prohlédnou, což v nich vzbudí vztek a nenávist. Lyra si tak poprvé uvědomuje

důležitost pravdy v lidském životě, stejně jako význam příběhů samotných. Uvědomuje si, že nejdůležitější jsou pravdivé příběhy.

Pullman představuje rozmanitá prostředí, ve kterých dětské hrdinové musí čelit nejrůznějším nástrahám. Přes pestrost okolní reality a napínavý děj se však celý příběh soustředí převážně na psychologický vývoj hlavních dětských postav. Ve všech světech je jejich cílem to samé – zůstat lidskou bytostí.

„His Dark Materials thus portrays what it means ‘to be human, to grow up, to suffer, and to learn, in the face of daunting odds: two near adolescents face world-shattering adversaries, narrowly escape falling into the abyss of despair, and return to their respective worlds transformed by their experience.’ (Lenz, 2001, str. 126)

3.2 LYRA A WILL

Lyra a Will jako hlavní dětské hrdinové příběhu mají mnoho společného. I přesto, že pocházejí každý z jiného světa, dokážou najít společnou řeč a vydat se spolu na nebezpečnou cestu, která pro ně končí hořkým zklamáním. Lyra vyrůstala bez rodičů, na starost ji měli vzdělanci z Jordan College v Oxfordu. Will prožil dětství pouze s nemocnou matkou. Oba tedy nepocházejí z dobře fungujících a zabezpečených rodin, což je spojuje.

Lyra v příběhu prochází výraznějším vývojem. Na začátku vyprávění v Oxfordu je divokou, bezstarostnou dívkou, která neuznává žádnou autoritu. Nenechá se nikým (kromě Pantalaimona) ovlivnit a chová se jen podle vlastní nálady. Je vůdcem místních rošťáků, protože má jedinečnou vlastnost připoutat k sobě pozornost ostatních. Je rozeným vůdcem a dokonalou lhářkou, která si vymýšlí úžasné hry a příběhy. Tucker dokonce tvrdí, že její jméno Lyra je variantou na anglické slovo „liar“, lhář. (srov. Tucker, 2003)

Je zcela svobodná a nezávislá. Dá se označit za dětského rebela bojujícího proti konvencím své doby. Vedle tohoto lehkomyšlného života ovšem podvědomě cítí, že na ni někde čeká jiný osud než bezstarostné dovádění s ostatními dětmi.

“She was coarse and greedy little savage, for most part. But she always had a dim sense that it wasn't her whole world, that part of her also belonged in the grandeur and ritual Jordan college and somewhere in her life there was a connection with the high world of politics...” (NL, str. 37)

Její osud je podobně jako u Harryho Pottera a Lewisových hrdinů dán proroctvím. Lyra ho nevědomě naplní. Její činy nejsou ničím a nikým vedeny k cíli, sama Lyra o proroctví také neví, ale její vlastní povaha a ochota obětovat se pro druhé ji přimějí vydat se na předem danou cestu, na které musí mít možnost dělat vlastní chyby. Musí mít možnost přirozeně dospět.

“The witches have talked about this child for centuries past... who has great destiny ... Without the child, we shall all die. She must fulfill this destiny in ignorance of what she is doing, because only in her ignorance can we be saved.... What it means is that she must be free to make mistakes. We must hope that she does not, but we can't guide her.” (NL, str. 176)

Role osudu je v *Jeho temných esencích* velmi zajímavě zpracována. Lyra o proroctví nic netuší, ale právě to ji dovede k jeho naplnění. Sehraje svou roli dokonale, aniž by věděla, že jí tato role byla určena. Otázkou zůstává, zda by se zachovala stejně, kdyby o předpovědi věděla. U postavy s její nespoutanou povahou, která se vzpírá pravidlům a konvencím, by vědomí proroctví mohlo vést ke zcela opačnému chování. Will a Mary, kteří svými úlohami také velmi významně přispívají k naplnění tohoto proroctví, jsou tak jakoby druhotnými aktéry. Největší důležitost je přisouzena Lyře.

Její touha pomoci příteli, obětovat se pro něj, je hlavním motivem příběhu. Když si Lyra uvědomí, že přivedla svého nejlepšího přítele na smrt, hroutí se jí svět. Cítí vinu, ale také nutnost svou chybu napravit. Zároveň se jí hroutí iluze o otci, které měla. Věřila, že je hrdina bojující na straně dobra, a bylo pro ni tak snadné přijmout ho jako rodiče, což nedokázala udělat se zákeřnou paní Coulterovou, kterou za matku považovat nechtěla. Nakonec ale ani jeden z rodičů není pro Lyru vzorem či oporou, protože oba mají své sobecké zájmy.

Absence dospělé rodičovské autority vede Lyru k samostatnosti. Je soběstačná a spoléhá hlavně na sebe. Je také velmi praktická. Je nejspokojenější, když má úkol, který má splnit a je tak zaměstnaná. To, že se cítí zodpovědná za Rogerovu smrt, jí dává jasný úkol, smysl jejího života a také poslání, které je nutno splnit.

"It wasn't Lyra's way to brood: she was a sanguine and practical child, and besides, she wasn't imaginative. No one with much imagination would have thought seriously that it was possible to come all this way here and rescue her friend Roger, or, having thought it, an imaginative child would immediately have come up with several ways in which it was impossible. Being a practiced liar doesn't mean you have a powerful imagination. Many good liars have no imagination at all, it's that which gives their lies such wide-eyed conviction." (NL, str. 249)

Také je velmi hrdá a věří v sebe samu. Věří, že dokáže Rogera zachránit a je rozhodnuta pro to udělat vše. Dokonce se odpoutá od Pantalaimona a vydá se do světa mrtvých, odkud se zatím nikdo nevrátil.

Dalšími jejími výraznými charakteristikami jsou soucit a odvaha, které se často zkombinují a přimějí ji k činu. Lyra vždy cítí s druhými. Dokáže se vcítit do jejich pozice a vždy je ochotna pomoci, ať je riziko jakékoliv. Je statečná a nebojácná. Nemá strach z velkého obrněného medvěda a pomůže mu získat zpět jeho život a postavení. Vydává se sama do opuštěné vesnice pomoci odříznutému dítěti. A nakonec se rozhodne obětovat lásku, aby pomohla ostatním a zachránila tak všechny světy. Je tedy bezmezně nesobecká. Podobně jako Harry Potter v krizových situacích nemyslí na sebe, ale na ostatní.

Na konci příběhu dospívá a mění se v rozumnou a odhodlanou dívku. Prožila svou první lásku a zároveň zažila bolest z nutnosti vzdát se jí pro vyšší dobro. Je rozhodnuta studovat a pokračovat v odkazu svého otce a přispět tak svým dílem k lepšímu světu. Chce vybudovat nebeskou republiku na zemi pro všechny lidi. Její morální cítění ji nutí zachovat se právě takto. Nevidí jinou možnost. Svědomí by jí nedovolilo zachovat se sobecky a vsadit celý svůj svět i ty ostatní v sázku, aby ona sama mohla být šťastná ve vztahu. Obětuje svůj osobní vztah a tím vlastně vyjádří vztah ke všem ostatním. Cítí se zodpovědná za všechny ostatní, čímž dokonale naplňuje Lévinasovu teorii.

Will je od přírody poněkud jinou osobností s odlišnými povahovými rysy. Jeho vývoj v příběhu není tak výrazný, přesto není zanedbatelný. Will v dětství nepoznal otce a musel se starat o duševně nemocnou matku, což ovlivnilo jeho sebevědomí a způsob chování. Nikdy neměl na rozdíl od Lyry okolo sebe mnoho vrstevníků. V podstatě neměl opravdového přítele. Nikomu nevěřil. Vždy se snažil zapadnout a splynout s davem, být nenápadným. Lyra se naopak vždy ráda předváděla a milovala být středem pozornosti. Will je vážnější, hloubavější a uzavřenější. Je často tichý, občas také podrážděný, ale velmi rozhodný, praktický a rázný, když je to třeba. To, že se stará o svou nemocnou matku, svědčí o jeho vyzrálosti a vnitřní síle.

Tato vnitřní síla je také jakýmsi zosobněním individuální volby. Will se vždy spoléhá jen sám na sebe a na vlastní rozum a pocity. Snaží se utvářet sám sebe

podle svého přesvědčení, co je dobré. Pokouší se být dobrým pro sebe samého. Je zodpovědný nejen za sebe, ale i za druhé a poslouchá vnitřní morální imperativ.

On má předurčený osud, ale zároveň má i silnou svobodnou vůli. Stává se pánem svého osudu, chápe, že ho může ovlivňovat a měnit. Sám to v příběhu vysvětluje takto:

"I can't choose my nature, but I can choose what I do. And I will choose." (AS,⁴ str. 419)

Oni mají s Lyrou společné. Oba jsou výrazně svobodní a nezávislí, a je tedy těžko představitelné, že by dělali něco jen proto, že jim to někdo druhý řekl, nebo jen proto, že jim to bylo předurčeno. To, co je poháněno chovat se tak, jak se chovají, je jejich vlastní osobnost a jejich vlastní vnitřní hodnoty, které jim říkají, že by to udělat měli. (srov. Tucker 2003) Proto je v závěru příběhu jejich volba automatická.

"In this context for moral beings there is no choice, the adventing of universal disaster and the more intimate compassion for the sad shades of the world of the dead constitute an absolute moral imperative." (Gooderham, 2003, str. 170)

Další věc, která je spojuje, je pocit viny a výčitky svědomí. Oba se cítí zodpovědní za smrt člověka. Lyra se viní, že přivedla Rogera na smrt, a Will si myslí, že zabil muže, který v jeho bytě hledal dokumenty jeho otce. Když se tedy poprvé setkávají ve světě Cittagazze a Lyra zjistí, že Will je vrah, spojí je to. Paradoxně necítí nebezpečí, ale ví, že mu může věřit.

"A murderer was a worthy companion. She felt as safe with him as she'd done with lorek Byrnison, the armoured bear." (SK,⁵ str. 29)

Vedle pocitů viny je pro ně také společná touha své činy napravit. Přijímají zodpovědnost za to, co udělali, a obětují se, aby to napravili. Obětují se pro nejvyšší dobro.

A v neposlední řadě je poji také fakt, že oba umí zacházet s jedinečnými předměty. Lyra čte alethiometr a Will umí otvírat okna do nových světů pomocí dokonalého nože. To je činí výjimečnými, pouze oni byli vyvoleni, aby s magickými předměty mohli zacházet.

⁴ AS = The Amber Spyglass

⁵ SK = The Subtle Knife

Jejich vzájemný vztah je také ovlivňuje. Lyra se stává klidnější a rozvážnější. Will v sobě naopak nachází sílu a odvahu. Jejich přátelství přeroste v lásku, což je jediný cit, který je dokáže zcela naplnit. Je tedy velmi těžké se tohoto citu vzdát, ale oba tak bez váhání učiní, protože chápou, že mají vyšší poslání. Will zničí dokonalý nůž a Lyra ztrácí schopnost číst alethiometr. Vzdají se tak i své výjimečnosti. Podle Lévinasovy teorie sesazují sami sebe z trůnu. Vzdávají se své důležitosti pro druhé.

Navíc je třeba zdůraznit zvláštní psychologický aspekt obou postav. Lyra i Will jsou malé děti a v psychologii dítěte se většinou zdůrazňuje dětská sobeckost. Nejde o sobeckost v pravém slova smyslu, ale o jakousi dětskou vlastnost myslet hlavně na své zájmy a své pohodlí. Lyra a Will se tedy chovají velmi vyvrále. Jejich obzvlášť dospělé chování je vede k obětování vlastního vztahu ve prospěch všech mrtvých. Chtějí zabránit cizímu utrpení a neohlížejí se na vlastní pocity. Toto jejich rozhodnutí je dělá výjimečnými v pravém slova smyslu. To z nich činí neobvykle zralé dětské hrdiny.

3.3 EXISTENCE AUTHORITY?

Pullman ve svém díle v podstatě zpochybňuje roli jakékoli vnější autority v lidském životě. Jako nejdůležitější, nejvyšší autoritu chápe individuální svědomí a odpovědnost, což přesně odpovídá Lévinasově teorii. Lévinas věří (podobně jako Pullman) v mravní odpovědnost každého člověka, která se nedá vynutit okolím, protože je vnitřní potřebou každého z nás. Oba autoři sdílejí tedy poměrně optimistickou myšlenku, že všichni jsme v jádru dobří. Další teorie, která oba spisovatele spojuje, je potřeba vztahu. Každý člověk potřebuje vztah s druhým. Právě osobní svědomí a odpovědnost jsou tím, co ztělesňují v Lyřině světě daemoni.

Zároveň mají lidé s daemony neobyčejný vztah, čímž se naplňuje jejich další potřeba. Zde je však nutné uvést, že daemon je v podstatě vnitřní já člověka, nejde tedy o nikoho druhého. Na druhou stranu však patrně dětský čtenář bude vnímat daemona jednodušeji. Pro něj bude daemon pohádkovým přítelem a bude tedy možné mluvit o vztahu mezi člověkem a daemonem. Z psychologického hlediska můžeme mluvit o vztahu k sobě samému.

Autorita rodičů jako představitelů dospělých je u hlavních hrdinů nejprve zcela nepřítomna. Lyra od útlého dětství vyrůstá bez rodičů a akademiky v Jordan College, kteří ji vychovávají a nahrazují jí tak rodinu, nebere příliš vážně. Žije jako malá divoška bez pravidel.

“In many ways Lyra was a barbarian.” (NL, str. 35)

Nikoho neposlouchá. Když odhalí, kdo její rodiče ve skutečnosti jsou, zjistí také, že oba stojí na straně zla. Nejsou pro ni tedy vhodným příkladem ani oporou.

Willova matka je slabá. Její nemoc ji zcela ovládá a není schopná se o Willa starat. Will se tedy stává jakousi autoritou pro ni, místo toho, aby ona byla vzorem pro něho. Will se za ni cítí zodpovědný a ochraňuje ji před okolním světem. To zcela podporuje Lévinasovu teorii o obětování se pro druhého a teorii tváře. Vnitřní mravní imperativ nutí Willa jednat ochránářsky a čestně.

Zvláštní pozici v příběhu zauímají Lyřini rodiče. Lorda Asriela Lyra nejprve považuje za svého strýce a vzhlíží k němu jako k úžasnému dobrodruhovi, ale zároveň z něj má strach a nedokáže mu věřit. Na začátku příběhu je tento muž popsán takto:

“Lord Asriel was a tall man with powerful shoulders, a fierce dark face, and eyes that seemed to flash and bitter with savage laughter. It was a face to be dominated by, or to fight, never a face to patronize or pity. All his movements were large and perfectly balanced, like those of a wild animal, and when he appeared in a room like this, he seemed a wild animal held in a cage too small for it.” (NL, str. 13)

“He was a high-spirited man, quick to anger, a passionate man.” (NL, str. 122)

Když tedy Lyra později zjistí, že je jejím otcem, je hrdá. Tento vztah jí svým způsobem dodává odvalu. Ona je dcerou neohroženého lorda Asriela. Po záchraně Rogera z Bolvangaru se za ním tedy s nadějí vydává. Věří, že spolu zachrání svět. Lord Asriel ale nezvratně zklame její důvěru, když zabije jejího nejlepšího přítele. Lyra začne svého otce nenávidět. Ten, koho obdivovala pro jeho hrdinské činy, se stane nízkým zrádcem, jemuž se nepřičí využít nevinného, vyděšeného chlapce, který u něj hledal pomoc, a zabít ho.

Ani matka Lyry, Marisa Coulterová, není ideálním rodičem. Je to sice krásná a okouzující žena, která na lidi působí svým osobním šarmem, ale je fanaticky oddaná církvi. Její vzhled a chytrost jí dovolují s lidmi manipulovat a používat je ke svým záměrům. Když ji Lyra vidí poprvé, zamiluje si ji. Obdivuje její vědomosti a zážitky. Je tedy nadšená, že se u ní může učit a šťastně s ní odjíždí do Londýna. Pantalaimon, zastupující Lyřino podvědomí, ovšem vycítí povahu paní Coulterové hned. Když později Lyra zjistí, že právě ona odlákává děti od jejich rodin a nechává je odřezávat od jejich daemonů, je znechucena a zároveň se cítí zrazena. Marisin vztah k dceři je také zvláštní. Nejen, že se dítěte vzdala, ale dokonce je připravena ji odstranit, když zjistí, že je součástí proroctví, které je pro církve nepřípustné. Vězní Lyru, aby nemohla sehrát roli nové Evy. Lyra k ní tedy zauímá negativní vztah a má z ní strach.

V samém závěru příběhu se však oba Lyřini rodiče nakonec obětují pro záchranu své dcery. I oni jsou schopni se obětovat pro druhého. Pullman tak

jednoznačně vyjadřuje, že nikdo není čistě dobrý, nebo čistě zlý. Všichni mají dobré i špatné stránky. A je pouze na nás, které necháme převážet. I dobrý člověk je schopný špatného rozhodnutí a špatný člověk se může zachovat správně.

Přesto se v příběhu objeví lidé či jiné „dospělé“ bytosti, které si autoritu dětí přirozeně získají. Napomáhá tomu právě to, že si s nimi děti vytvoří pevný vztah, který je vzájemný. Přesně jak tvrdí Lévinas, vztah mezi lidmi je pro existenciální uspokojení nezbytný. John Faa, Farder Coram, obrněný medvěd lorek, vílí královna Serafina Pekkala či Mary Malonová, ti všichni Lyře a Willovi důvěřují, respektují je a berou je jako rovnocenné partnery. Děti cítí tuto vzájemnou důvěru a je potom pro ně snadnější důvěřovat jim a chápat je jako autoritu. Rozumí, že oni si jejich respekt zaslouží.

Když Lyra uteče od paní Coulterové, dostává se k plavcům (gyptians), kde potkává Johna Faa a Fardera Corama. Tito starší muži si získají její respekt téměř okamžitě. John Faa měl přirozenou autoritu a vůdcovské schopnosti. Lyra se ho bála, ale zároveň ho měla ráda a uznávala ho. Při jejich prvním setkání je popsán takto:

“... in his seventies, but tall and bull-necked and powerful. He wore a plain canvas jacket and checked shirt, like many gypcian men, there was nothing to mark him out but the air of strength and authority he had.” (NL, str. 115)

Učenec Farder Coram ji učil číst alethiometr. Jejich vztah byl hlubší než s Johnem Faa. Lyra ho uctívala pro jeho znalosti a pro jeho osobnost. Obdivovala, jak přísně a zároveň přátelsky se k ní choval. I on pro ni byl výraznou autoritou.

“Lyra came to love him for his knowledge and for the firm way he directed her.” (NL, str. 144)

Když se poprvé setkává s obrněným medvědem, lorkem Byrnisonem, má z něj strach. Jde o obrovské zvíře, které budí respekt jen svým zevnějškem. Na druhou stranu ji ale k němu něco přitahuje. Přemůže strach a osloví ho. Váží si toho, že k ní byl lorek zcela upřímný a nedělal se lepším. Nic netajil. Lyra mu pomůže získat zpět postavení u jeho lidu. Její schopnost vymýšlení a lhaní jí pomůže přelstít lorkova nepřítele.

Co se týče Ihaní, Lyra tím, co lidem říká, dává najevo, zda je vnímá jako autoritu a respektuje je, nebo si jich neváží. Bezostyšně lže dospělým v Jordan College, před dětmi si vymýšlí neskutečné příběhy, neříká pravdu doktorům v Bolvangaru a lže dokonce i paní Coulterové. Vždy však říká pravdu Serafině Pekkale, Iorkovi či Johnu Faa. Těm, které uznává, nelže. Když zkouší lhát harpyjím v říši mrtvých, málem na to doplatí a zachrání ji až pravda.

Další postavou, kterou Lyra i Will respektují, je královna víl Serafina Pekkala. Jejich vztah je založen na vzájemné důvěře. Serafina navíc chápe, jak jsou oba pro budoucnost světa důležití. Chová se k nim ochránářsky, a přesto je nechává dělat vlastní rozhodnutí.

Pullman dále kompletně zpochybňuje autoritu církve. V příběhu nemají její aktivity nic společného s etikou a morálkou. Její představitelé se snaží bezohledně prosazovat své zájmy a neštítí se ani jednat proti všem božím zákonům či příkázáním. Oddělují děti od jejich daemonů a obětují tak lidskou duši, kterou by církev měla chránit. Vysílají nájemného vraha, aby odstranil Mary Malonovou, protože pro ně představuje nebezpečí jako významná postava ve vílím proroctví. Slibují lidem nebe, ale nic o tom sami nevědí.

Pullman v příběhu záměrně vykresluje církev jako tvrdou a krutou organizaci, která jedná pouze podle vlastního přesvědčení, protože věří, že její názory jsou jediné správné a slabí lidští jedinci musejí ve všem poslouchat. Ona jediná je totiž schopna rozpoznat dobro a zlo. Pouze její cesta je ta správná. Autor jasně vyjadřuje nesouhlas s jejími měřítky a prostředky.

"[the Church] is represented as a powerful and ruthlessly repressive organization, determined to root out sin and to control weak human beings for their own good at any cost." (Gooderham, 2003, str. 155)

I samotná autorita Boha, Authority, jak Boha Pullman v díle nazývá, je vystavena tvrdé kritice, což odráží autorův osobní příklon k ateismu. Bůh je vykreslen jako anděl, který si neoprávněně přivlastnil roli stvořitele světa (světů), protože toužil po moci a individuálním vyniknutím nad ostatními. V závěru vyprávění je starý a bezmocný a nechává se zastupovat jiným andělem. Vytváří

okolo sebe mystickou clonou, která má zabránit tomu, aby se ostatní dověděli pravdu o jeho slabosti a neschopnosti. Křesťanská víra v Boha je v díle tedy zcela prolomena.

Metatron, zástupce Autority, je také ztělesněním touhy po absolutní moci. Je to zlý a krutý anděl, který touží všechny ovládat a vše kontrolovat. Nechá se obelstít Marisou Coulterovou, protože zatouží po krásné ženě. Jeho fyzický chtíč ho nakonec stojí život.

Podle Gooderhama je toto pojetí církve a Boha poměrně překvapivé ve fantasy literatuře vůbec, protože v tomto žánru většinou duchovno a spirituální hodnoty hrají významnou roli. (srov. Gooderham, 2003) V *Temných esencích* duchovno ovšem rozhodně nechybí, jen není spojeno s církví či Bohem, ale s osobní zkušeností jedince. Církev a Bůh jsou naopak popisováni jako materialisté bez skrupulí. K tomuto vnímání přispívá i postava Mary Malonové, která byla jeptiškou a vzdala se církve, protože nedokázala dále věřit a protože potřebovala vztah, obětovat se pro druhé.

Pullman tedy nedůvěřuje institucím a dogmaticky stanoveným pravidlům. Tucker tvrdí, že Pullman věří v obyčejné lidi. Lyra je podle něho obyčejným dítětem, kterých poznal při své učitelské praxi mnoho. Její výjimečnost se projeví až v situacích, kterým je vystavena. V jednom rozhovoru uvedl, že to, co se snaží ve svých příbězích říci, je, že obyčejní lidé jsou schopni velkých činů. (srov. Tucker, 2003)

“His belief that people can always make the best of their own lives if only they are left alone by religion, or any other authoritarian system of thought, is central to his philosophy.”
(Tucker, str. 110)

Právě obyčejní lidé a “obyčejní” tvorové fantastických světů se tedy mohou stát skutečnou autoritou.

4. J. K. Rowling: Harry Potter

4.1 VÝJIMEČNÁ ŠKOLA

V příbězích o Harrym Potterovi se objevují dva odlišné světy. Jeden z nich je nám všem dobře známý, protože se ničím neliší od našeho reálného světa. Je to svět „mudlů“ (muggles), jak kouzelníci označují obyčejné lidi. Ten druhý, který se stává pro celé vyprávění klíčovým, je svět kouzelnický. Tento svět je plný neobyčejných věcí a tvorů. Proto Manlove uvádí, že vyprávění vytvořené J. K. Rowlingovou, stejně jako Pullmanova trilogie, „are set in fantasy worlds that have little relation to our own.“ (Manlove, 2003, str. 180) Přesto se nabízí názor, že i když tento prostor vypadá na první pohled velice zvláště a zdá se naprosto neslučitelným s naším světem, při podrobnějším pohledu můžeme přesto dojít k závěru, že se kromě čar, kouzel a bytostí, kteří jimi vládou, zase tolik neliší od naší každodenní reality.

„... combination of normality and adventure is perhaps that makes the novels so appealing. Although magic and the supernatural are everywhere in the novels, they are presented as a normal part of life [...] they are not mysterious as such.“ (Routledge, 2001, str. 204)

I v celkově tak podivném světě, jako je kouzelnické společenství, existují věci a instituce, které jsou neodmyslitelně spjaty s naším každodenním životem. Obdobně jako v našem světě spravuje zemi vláda a jednotlivá ministerstva, i kouzelníci mají svá ministerstva, podléhající ministerstvu kouzel a jeho ministři. Ten je oficiálním hlavním vůdcem celého společenství. Tuto instituci Rowlingová představuje se stejnou skepsí, s jakou se mnoho občanů staví ke svým vlastním národním vládám. Vedle toho existují v čarodějnickém světě i vězení s neobvyklými dozorcí, „mozkomory“ (dementors), kteří sají z vězňů duše. Pro nemocné zde mají nemocnice a pro opuštěné děti sirotčince.

Dokonce také v dopravě, kde jinak kouzelníci vládou celou řadou výjimečných možností, se uchylují k nejtradičnějšímu dopravnímu prostředku naší společnosti. První, a proto možná i nejdůležitější cesta malých čarodějů v kouzelnickém světě (a vlastně tedy také do tohoto světa) probíhá ve vlaku. Do

Bradavické školy čar (Hogwarts School For Wizards) a kouzel by se totiž jinak nedostali. Vedle létajících košťat, letaxového prášku (floo powder) nebo všemi oblíbeného přemístování (apparating) vlak působí zastarale, přesto (či právě proto) však sehrává v příbězích velice důležitou roli. Téměř každá kniha (výjimkou je jen poslední díl, kdy hlavní hrdinové na poslední rok do školy nenastoupí) začíná naprosto stejně - cestou do školy, a tím tedy i do alternativního světa, právě vlakem. V bradavickém expresu funguje obdobná služba prodeje nápojů a potravin, jak ji známe z našich vlaků, čímž autorka opět přibližuje prostředí čtenáři.

Také v neobyčejném světě kouzel se obchoduje s penězi. Lidé nakupují a prodávají a existuje zde i banka, kterou spravují skřeti. Ti mají zaručit nedotknutelnost hlídaného majetku, což je snem každého člověka, který bance svěří své jmění. Rowlingová tak pojí známou realitu a lidská přání.

Dospělí tráví volné chvíle v restauracích a hospodách, které jsou znovu alternativou pohostinských zařízení známých z reálného světa. Jen zde nepopíjí pivo či víno, ale máslový ležák (butterbeer) nebo medovinu. Nákupy pak obstarávají v proslulé obchodní Příčné ulici (Diagonal Alley) připomínající „naše“ obyčejné nákupní třídy.

Ke komunikaci mezi sebou čarodějové používají nejstarší typ médií – noviny. Opět nejde o nic neobvyklého v reálném světě. Pracují pro ně reportéři i fotografové. Jediným rozdílem je, že kouzelnické fotografie se pohybují. Místo listonošů čarodějové využívají služeb soví pošty, u které se dá objednat předplatné nejvýznamnějších novin Denního věštce (Daily Prophet).

A co je nejdůležitější, většina příběhů o mladém kouzelníkovi se tedy, jak již bylo zmíněno, odehrává ve škole v Bradavicích. Zdejší škola čar a kouzel se stává ústředním místem celého příběhu a je tak hlavním příkladem kouzelnického světa. Při důkladnějším prozkoumání však znovu objevíme mnoho podobností s internátními školami našeho světa. Každý žák, který má do školy nastoupit, obdrží přijímací dopis, stejně jako tomu bývá i v reálném světě. Všichni nosí kouzelnické hábity, které jako by nahrazovaly školní uniformy. Čas mají studenti řádně uspořádaný podle rozvrhu, což je běžné i v „mudlovském“ světě, jen se učí jiným

speciálnějším předmětům, jako je obrana proti černé magii nebo bylinkářství. Bradavická škola dále jako správná internátní škola disponuje křídlem ložnic oddělených pro chlapce a děvčata a společenskými místnostmi jednotlivých kolejí, do nichž se rozděluje.

“... life is timetabled, one’s place in terms both of house loyalty and school hierarchy settled...” (Manlove, 2003, str. 185)

Také umožňuje svým žákům studovat v knihovně, zpívat ve sboru nebo sportovat. Když se někdo zraní nebo onemocní, léčí ho ve školní ošetrovně. Zázemí je velice podobné klasickým anglickým elitním internátním školám a do jisté míry je známé i některým školám v našem prostředí.

Škola je sama o sobě i v běžném světě velice specifickým prostředím, které výrazně ovlivňuje vývoj dětského charakteru a je primárním zdrojem jeho vnímání dobra a zla, morálky a etiky. Je úzce spojena s autoritou. Děti se zde prakticky poprvé dostávají do kontaktu s cizími dospělými, kteří pro ně tuto autoritu představují. Učitelé formují dětské jedince mnohdy výrazněji než vlastní rodiče. Vedle toho i zdravá kázeň školního kolektivu usměrňuje chování žáků, kteří se zde musí naučit fungovat ve skupině. V rodinném prostředí možná mohli být jediným středem pozornosti. Ve škole se však poprvé začínají naplno vymezovat ve vztahu vůči ostatním. V duchu Lévinase se setkávají s ostatními tváří v tvář, vstupují do významných vztahů. To, že jsou Bradavice kouzelnickou školou, na tom nic nemění. Základní vztahy mezi žákem a učitelem a žáků mezi sebou jsou i zde naprosto stejné. Jsou založeny na stejném principu jako v reálném světě. A jsou tedy pro dětské čtenáře velice dobře srozumitelné.

Ani zážitky, radosti a strasti malých kouzelníků tedy nejsou příliš odlišné od toho, co prožívají obyčejné děti a dospívající. I kouzelníční studenti mají obdobné potíže a těší je obdobné věci jako žáky naší reality. V hodinách si posílají psaníčka, vyhýbají se domácím úkolům a dopisují si s rodiči. Jen na to vše mají své speciální prostředky. Psaníčka jim sama poletují a obrázky na nich se pohybují, úkoly se snaží vypracovat kouzly a poštu od rodičů jim přinesou sovy. Pokud chtějí vyrazit na výpravu do nedaleké vesničky, potřebují podpis rodičů, stejně jako ho potřebuje

každý žák při rozchodu na „mudlovském“ výletě. Dále se účastní sportovních turnajů (ve čtvrtém díle se celý děj soustředí na dovednostní soutěž) a tančí na plese, kde hraje tradiční klasická hudba pro dospělé a potom následuje koncert rockové kapely. A také samozřejmě, protože se pohybujeme ve škole, musí psát testy a skládat zkoušky. Na konci školního roku jedou pak vždy na prázdniny domů.

Vedle dobře známých institucí s kouzelnickou alternativou Rowlingová dále využívá i všechny klasické atributy dětského života a dětí obecně v „našem“ světě, ale zároveň je posouvá do fantastické roviny a přizpůsobuje je čarodějnické škole a zvláštnímu světu kouzel. Základní myšlenky jsou však neustále totožné. I v Harryho nové realitě všechny děti milují sladkosti. Čarodějnická dítky mají jen daleko důmyslnější cukrátky, jako jsou Bertíkovy fazolky tisíckrát jinak (Bertie Bott's Every-Flavored Beans), Drooblova nejlepší nafukovací guma (Drooble's Best Blowing Gum) nebo kotlíkové koláčky (cauldron cakes). Dále mají i podobné zájmy a zabývají se obdobnými věcmi, diskutují o spotřebním zboží oblíbeném u jejich generace, v případě kouzelnických dítek se klábosí o košťatech a kouzelných hůlkách, stejně jako si „mudlovské“ děti zapáleně povídají o počítačových hrách nebo horských kolech. (srov. Gavin, 2001) Téměř všichni chtějí být sportovními hvězdami a mnoho nezáleží na tom, zda jde o fotbal nebo famfrpál (quidditch). I tady mají hrdinové své sny, zažívají první silná přátelství a nezapomenutelné první lásky. Jako všechny děti pak mají své vlastní představy o dobru a zlu, těžko se přizpůsobují světu dospělých a různě se vymezují vůči autoritám. A jak již bylo řečeno, ústředním prostředím celého děje je škola a ta je i v naší společnosti neoddelitelně spojena s téměř každodenní zkušeností každého dítěte.

V Harryho případě je škola v novém světě patrně ještě o něco důležitější. Není to pro něj jen škola, ale hlavně nová rodina, kterou nikdy neměl. Absence vlastní milující rodiny způsobuje, že její náhradu hledá v novém prostředí. Zde, v Bradavicích se dále mění i jeho pozice mezi ostatními lidmi. V lidském světě je outsiderem. Děti se mu posmívají, protože nosí slepované brýle a obnošené šaty. Bojí se s ním kamarádit, protože by jim hrozilo odmítnutí a případně i trest od jeho násilnického bratrance Dudleyho. Doma zažívá jen ponižování a odmítání. Nevyhne se ani hrubým fyzickým útokům již zmiňovaného bratrance. Také musí snášet

tyranské zacházení strýce a tety. Ti ho buď napomínají a kárají, nebo naprosto ignorují. Jakmile však Harry překročí práh bradavické školy, stává se novým člověkem. Ostatní na něho pohlížejí jako na hvězdu. Teď je slavný. Je chlapcem, který přežil, a proto se stal legendou. A co je pro jeho vývoj mnohem důležitější, získává tady přátele, a jak již bylo naznačeno výše, i jakousi náhradní rodinu. Vliv školního prostředí je u něj tedy patrně o něco silnější než u dalších studentů Bradavic, kteří se na prázdniny vrací ke svým starostlivým rodičům. Manlove v rámci charakteristiky fantastické literatury 90. let minulého století vyjmenovává mimo jiné právě nefunkčnost rodin.

„There are frequent accounts of family or other relationships breaking down.“ (Manlove, 2003, str. 173)

Tento fakt má význam i pro vývoj celého příběhu. Lord Voldemort byl totiž také sirotek stejně jako Harry.

Opomeneme-li tento negativní fenomén současné společnosti a zlo, které zde navíc získává nové možnosti, Rowlingová vytváří téměř dokonalý svět, který okouzlí dětského čtenáře a zaujme také mnohé dospělé, stejně jako učaroval samotnému hlavnímu hrdinovi. Hlavním důvodem je patrně právě skutečnost, že autorka nevytvořila svět naprosto odlišný, odcizený našim „mudlovským“ zkušenostem, ale využila podobnosti ve prospěch své věci. Routledge tvrdí:

„The Harry Potter series describes a society in which witches and wizards, magical creatures and strange potions, are far from mysterious. Harry Potter is a normal boy who just happens to have magical powers...“ (Routledge, 2001, str. 208)

Svou myšlenku podtrhuje názvem kapitoly *Harry Potter and the Mystery of Ordinary Life*. Rowlingová používá dětem dobře známý svět a upravuje ho čarodějným zákonům. Fakt, že se čarodějnické společenství ze všech sil snaží o utajení své existence, jako kdyby nechával děti alespoň na chvíli uvažovat o tom, že tento svět možná není naprosto smyšlený. Zdá se být dosažitelný. Manlove se k tomuto jevu vyjádřil takto:

„The fantasy world of itself, of Hogwarts School for Wizards, is not a remote one, but is present within our own as a continuous alternative between platforms 9 and 10 at King’s Cross Station.“ (Manlove, 2003, str. 187)

Autorka právě tím, že nevytváří zcela fantastické a od reality odtržené společnosti, vnucuje čtenářům pocit reálnosti. Příběh je vyprávěn opravdově, všechno, co je vnímáno jako zvláštní, je zvláštním právě jen proto, že to tak vnímají postavy. Například ojedinělost bradavické školy s pohybujícím se schodištěm, duchy, hýbajícími se obrazy, podivuhodnými profesory a vším, co k ní patří, je popsána naprosto realisticky.

„[its] oddity is not dramatized as such, but either juxtaposed with the arrival of the pupils at the school.“ (Routledge, 2001, str. 203)

4.2 HARRY, RON A HERMIONA

Hlavní hrdinové příběhu Harry, Ron a Hermiona jsou vyobrazeni jako obyčejné děti. Harry a Hermiona dokonce vyrůstali v „mudlovském“ světě a do svých jedenácti let nevěděli o kouzlech vůbec nic. Z ústřední trojice jedině Ron pochází ze zcela kouzelnické rodiny. Přesto se ani on příliš neliší od obyčejných dětí. A to platí i o ostatních studentech Bradavic.

„Harry and his friends are like ordinary children, it is almost incidental that they have extraordinary powers.“ (Routledge, 2001, str. 203)

Jejich postoj k morálce a k tomu, co je nebo není správné, by se tedy také neměl mnoho lišit od přístupu obyčejných dětí. To je důvodem, proč se s nimi čtenáři snadno identifikují. Ve většině případů je tomu patrně také proto, že tato trojice představuje kladné hrdiny.

Všechny „dobré“ postavy mají jednu vlastnost společnou – mají potíže s dodržováním pravidel a často se chovají jinak, než se od nich očekává. Jednají více podle svého vnitřního přesvědčení, než podle konvencí a předem očekávaných schémat.

„Most of the good characters in the book tend not to do what is expected of them, characters such as Hagrid try to do what they think is right, rather than being bound to long-standing conventions.“ (Routledge, 2001, str. 208)

Za zářný příklad může sloužit sám Harry, o kterém jeho známí tvrdí, že nadání pro porušování pravidel a zaplétání se do ošemetných situací zdědil po otci. Harry nikdy nenadřadí předpis, zákon, pravidlo nebo očekávání vlastním pocitům a intuici. Nakonec se vždy musí spolehnout jen na vlastní úsudek a rozhodovat se podle vlastního mínění. Jeho vnitřní hlas je pro něj základním motivem k veškerému konání.

Vedle toho ale také má okolo sebe spoustu lidí, kteří mu radí a snaží se mu pomoci, on ale cítí velkou zodpovědnost vyvoleného, toho jediného, který musí splnit úkol a který na závěr vždy zůstává sám se svými myšlenkami a se svým svědomím. Jediným jeho výraznějším měřítkem chování je pro něj jeho mrtvý otec.

Harry neustále uvažuje, jak by se zachoval v dané situaci on a snaží se nezklamat očekávání, které si vytvořil ve vlastní hlavě. Jelikož ani jednoho z rodičů prakticky nikdy nepoznal, formuluje si své představy z útržků vzpomínek jejich přátel. Obraz otce a jeho nároků na syna tedy představují jen výtvar Harryho představ. Ale i James Potter je jako autorita zpochybněn. Harry ve vzpomínkách Severuse Snape vidí, že jeho otec nebyl „super kladný“ hrdina, ale spatřuje ho jako obyčejného studenta Bradavic, který také občas trápil své spolužáky.

Ostatní dospělí v jeho okolí se pro jeho důležitost mnohdy chovají příliš ochránářsky, snaží se ho udržet mimo nebezpečí a neohrozit jeho zdraví. Všichni věří, že vykoná velké činy - že zbaví svět největšího zla, které ho doposud potkalo. Harry některé z nich chápe jako vzory, jiné uznává, ale necítí vnitřní potřebu naprosto se jim podřizovat. Takto striktně vnímá jen Brumbála (Dumbledore), a přesto občas neuposlechne ani jeho příkazu. V tomto případě jde ovšem vždy o příkazy, které patří všem studentům. Jakmile Brumbál nařídí něco přímo Harrymu a Harry chápe, že je to určeno jen jemu a jeho poslání, vždy uposlechne.

Dalším zajímavým prvkem je, že Harry nijak nevyhledává dobrodružství, která v prvních dílech série zažívá. Věci se mu jakoby dějí samy a on sám iniciuje jen malé množství z nich. Později, když jeho jediným skutečným cílem je zdolat lorda Voldemorta, je více aktivní. K aktivitě a cílené činnosti ho ovšem přivede až profesor Brumbál, když ho zasvětil do Voldemortovy minulosti a poradí mu, jak se temného pána zbavit.

Harry Voldemorta nenávidí za jeho činy (zabil mu rodiče, jeho přívrženci mučili jeho přátele, tyranizuje celý svět a nešetří ani bezbranné „mudly“) a zároveň ho nebere na lehkou váhu. Je srozuměn s tím, že jeden z nich musí zemřít, a statečně tuto výzvu přijímá. Nezříká se zodpovědnosti za osud druhých, protože dokonale rozumí tomu, že pokud neuspěje, odsoudí všechny své přátele a celý svět k vládě gigantického tyrana. Přemýšlí tedy spíše o osudu svých blízkých než o své vlastní budoucnosti.

V pojetí Lévinasovy teorie zachází velmi daleko. Je ochoten obětovat svůj vlastní život ve prospěch druhých. I z psychologického hlediska je toto rozhodnutí

velmi zajímavé. Ve věku kdy většina jedinců přemýšlí hlavně o sobě, o svých pocitech a o svých přáních, Harry jedná zcela nesobecky. Lévinasova teorie obětování se pro druhé jako morální hodnoty a smyslu života platí i pro Pullmanovy hrdiny Lyru a Willa. Stejně jako oni i Harry by se mohl snažit utéci svému osudu, skrývat se před Voldemortem a vyhýbat se jejich neodvratnému střetu, přesto se tak nechová. Má rád lidi a společenství, ve kterém jeho život získal smysl, a nejen proto se ho snaží zachránit. Vedle toho se ovšem obětuje i pro obyčejné lidi, kteří sice o řádění pána zla nic nevědí, ale také se jich dotýká. Nejbližší „mudlové“, které poznal, byli jeho příbuzní, kteří se k němu nikdy nechovali dobře, ale i přesto se Harry snaží je ochránit.

Harry totiž přijímá svůj osobní úkol celkem bez přemýšlení. Ze začátku pochybuje, jestli je opravdu čaroděj, protože ho strýc s tetou neustále utvrzovali v tom, že není ničím výjimečný, spíš ho naopak pravidelně přesvědčovali o jeho neschopnosti. Když ale pochopí, že má opravdu čarodějné nadání a dovídá se pravdu o svých rodičích a s tím i předpověď své budoucnosti, neváhá a poslání bere za své. Nemusí zvažovat, jak bude reagovat, vnitřně ví, co je správné. Své jednání usměrňuje podle svého vnitřního morálního imperativu. V tom tkví jeho výjimečnost.

Podle Manlova naopak fantasy literatura pro mládež, která vznikla v devadesátých letech 20. století, postrádá individuality a děti jsou prezentovány spíše jako skupiny (srov. Manlove, 2003). Zde se dá na jedné straně souhlasit s tím, že Harry Potter je tím, čím je, právě díky svým přátelům Ronovi a Hermioně, na druhé straně ovšem představuje také výjimečně silného jednotlivce. I tím je dílo Rowlingové, stejně jako trilogie Philipa Pullmana, ojedinělé. Harry má silnou vůli, umí vytrvat a rozhoduje se podle dané situace. Občas se nechává strhnout pocity a nemyslí na důsledky svých činů. A právě těmito vlastnostmi ho Rowlingová přibližuje čtenářům. Harry se nedá považovat za nadčlověka, „hrdinu hrdinů“. Harry se „jen“ dostává do neočekávaných situací, ve kterých musí přiměřeně jednat. V těchto vyhrocených situacích se teprve projevují jeho odlišnosti od normálních studentů.

Výjimečným rysem jeho povahy je právě jeho neustálá starost a péče o druhé. Harry v krizových situacích nemyslí na sebe. I přesto, že je mnohdy ohrožen jeho vlastní život, on se v každé situaci snaží pomoci druhým. Když cítí, že může pomoci, udělá to. Jeho nutkání je ještě silnější, když pochopí, že on je ten jediný, kdo opravdu pomoc poskytnout může. V prvním díle se dostane do konfliktu s horským trolelem (Troll), protože chce pomoci Hermioně. V druhém díle zachrání Ginny Weasleyovou před vitéálem (horcrux) lorda Voldemorta. Ve třetím díle dopomůže k útěku svému kmotrovi. Ve čtvrtém díle v turnaji tří kouzelníků (Tri-Wizarding Tournament) nezištně pomáhá svým soupeřům. V pátém díle učí své spolužáky bránit se, když jim to škola neumožní. Harry se do nebezpečných situací dostává jen a jen proto, že vnitřně ví, že musí pomoci přátelům a svým blízkým. Potom také v těchto situacích myslí jen a jen na ně. Nikdy se nestrachuje sám o sebe.

Velmi důležitým bodem je také to, že Harry o sobě často pochybuje. Je si vědom toho, že je v mnoha aspektech velice podobný právě svému největšímu nepříteli, a má z toho strach. To, že dokáže vidět očima lorda Voldemorta, ho děsí. Začíná pochybovat, jestli sám není stejný jako pán zla. Přemýšlí, jestli se v něj pomalu nemění. Doufá, že i nadále bude schopen rozpoznat dobro a nenechá se zlákat zlem. Tyto jeho úvahy spolu s podporou přátel ho přivádějí k naprosto zásadní myšlence, že každý člověk si volí to, čím se stane. Nikdo se nerodí dobrý nebo zlý, vždy máme možnost volby a sami rozhodujeme o svém osudu a o tom, jací lidé se z nás stanou. My sami máme moc nad tím, jaká stránka naší povahy zvítězí, protože všichni v sobě neseme něco dobrého a něco zlého. Když si Harry tuto skutečnost uvědomí a plně ji přijme, přestává o sobě pochybovat a začíná být jistý sám sebou. A čím dál více si uvědomuje, že je ochoten bojovat nejen za druhé, ale hlavně pro druhé.

To souvisí s motivem věštby v pátém díle. Věštkyň Sybila Trelawneyová vyřkne věštbu o chlapci, který se narodí na sklonku července a bude strůjcem pádu Pána zla. V této rovině se věštba může vztahovat jak na Harryho Pottera, tak na Nevilla Longbottoma. Lord Voldemort si však vybere jako svého nepřítele Harryho. Věštba sama o sobě není jednoznačná a jen jednání těch, kterých se týká, ji naplní.

Kdyby se lord Voldemort rozhodl pro Nevilla, vše by bylo jinak a Harry i Neville by žili jiný život. Jde tedy jen o to, čemu lord Voldemort věří a co pokládá za důležité.

Znovu tedy vyvstává otázka, zda je věštba opravdu tak mocná, že určuje osud hrdinů bez jejich přičinění. Příběh Harryho Pottera tuto myšlenku nepotvrzuje jednoznačně. Věštba byla vyřčena, ale byl to lord Voldemort, kdo si zvolil Harryho za svého protivníka. A Harry se rozhodl s pánem zla být ještě předtím, než se o věštbě dověděl. Věštba sama o sobě tedy neurčuje zcela osud postav, ale pouze je navádí. Harry i temný pán přizpůsobují své chování podle toho, co jim bylo předurčeno, ale stále jsou to jen a jen oni, kdo rozhodují o podrobnostech. Vše se děje v interakci s okolím a s ostatními lidmi.

Vedle Harryho jsou také důležitými postavami jeho nejlepší přátelé. Ron a Hermiona ztvárňují klasické protipóly dívčího a chlapeckého světa, čímž dokreslují obraz dětských hrdinů v tomto díle. Ron je se svými sny, mezi které patří například sportovní ambice a něco, co by ho osvobodilo od učení a úkolů, a se svými úzkostmi a nejistotami typickým chlapcem. Je Harryho přítelem od jejich prvního vzájemného setkání v první školní den. Pojí je stejné morální hodnoty a názory na svět. Stejně chápou dobro a zlo a obdobně se vymezují vůči autoritám. Ani Ron se nebojí vyhnout zákazu a s porušením pravidel si také mnoho neláme hlavu. Jeho životní situace je doplněna chudým rodinným zázemím, které ho výrazně ovlivňuje.

Na rozdíl od Harryho však vyrůstá v milující rodině a jediné ústrky, kterými kdy trpěl, jsou vtipy jeho starších bratrů. To, že jeho rodina nikdy nedisponovala velkým množstvím peněz, ho naučilo vyznávat jiné hodnoty. Orientuje se spíše na duchovní věci. Přesto není od reality odtrženou postavou, samozřejmě jako malý chlapec touží po mnoha materiálních věcech, ale je si vědom, že je nemůže mít, a vlastně také chápe, že je nutně nepotřebuje. Protože jeho rodina často trpěla posměšky bohatých rodin, má vysoce vyvinutý smysl pro spravedlnost a nesnese bezpráví. Přesto se v některých okamžicích umí zachovat sobecky. Když na něj dopadá tíha rozhodnutí postavit se temnému pánu otevřeně, opustí ho odvaha. Nechává Harryho a Hermionu samotné a vrací se domů. V tom okamžiku nemyslí na své nejbližší přátele, ale jen na sebe. Strach ho ochromuje a nedokáže s ním

bojovat. Nakonec se ale k hrdinům znovu připojí a po jejich boku čelí všem nesnázím.

Ron představuje typického chlapce svého věku. Autorka ho staví vedle „výjimečného“ Harryho Pottera. Je tedy jakoby vždy až tím druhým. On není hrdina a vyvolený, ale jen přítel „velkého“ Harryho Pottera. To v něm v některých momentech vzbuzuje žárlivost, ale nenechá se jí ovládnout a svoji roli „kamaráda hrdiny“ hraje dokonale. Podporuje a povzbuzuje Harryho v jeho počínání. Vrhá se s ním do mnohých nerozvážností a nestrachuje se o důsledky.

Ústřední trojici příběhu doplňuje Hermiona, dívka z „mudlovské“ rodiny, která vyniká svou inteligencí. Její cesta k Harrymu a Ronovi je poněkud komplikovanější. Jejich první střety se odehrávají na bitevním poli zvaném vyučování, kde se obvykle jedná o dívky a chlapců liší. Hermiona je důsledná a pilná studentka, která se řídí pravidly a poslouchá učitele. Dospělé považuje za vyšší přirozenou autoritu a není schopna neuposlechnout jejich pokynů. Když jí ale chlapci zachrání život právě tím, že jeden z příkazů učitelů poruší, její postoj se změní. Vyhrocená situace, ve které jde všem třem o život, z nich udělá nerozlučné přátele.

Protože Hermiona sama velice trpí posměšky některých spolužáků, že není z čistokrevné kouzelnické rodiny, vybuduje si ochránářský pud a jemný soucit s ostatními nějakým způsobem znevýhodněnými jedinci. Ten se vztahuje na spolužačku Lenku Láskorádovou (Luna Lovegood), ale i na domácí skřítky. Její úcta k dalším bytostem je důležitým rysem její povahy. Hermiona ani Harry ani Ron se nikdy nad nikým nepovyšují. Nikdy nikoho neponižují. Respektují a soucítí i s těmi, které ostatní zavrhli. Příkladem mohou být skřítky, hromotluk Hagrid nebo hipogryf Klofan (Buckbeak).

Hermionin původ ji také nutí pracovat na sobě tvrději než ostatní. Chce dokázat, že i když její rodiče nejsou čarodějové, ona je schopná kouzelnice. Touha přesvědčit ostatní, že si místo v Bradavicích zaslouží, ji žene dopředu. Ač je na dívku netypicky rozumově založená, zároveň citlivě posuzuje to, co Ronovi a Harrymu

často unikne. Hermiona tedy vyvažuje a dotváří slavné trio. Odvahu a nerozvážnost chlapců doplňuje o chladný logický úsudek a bystrost.

Všichni tři hrdinové tedy pocházejí z odlišných prostředí. Jejich rodinné zázemí se značně liší. Jejich hodnoty a cíle jsou však obdobné. Autorka možná chtěla znovu zdůraznit, že největší vliv na osobnostní růst, utváření charakteru a chápání morálky máme my sami. Každý jedinec se rozhoduje sám za sebe a také o sobě. Rozhoduje se sám o tom, jaký bude. Neznamená to však, že je sobec, protože vždy je zároveň zodpovědný za druhé. Harry, Ron a Hermiona to jen dokládají a potvrzují tak Lévinasovu teorii.

4.3 AUTORITA DOSPĚLÝCH

Dětské hrdiny Rowlingová představuje jako obyčejné a normální. Zvláštnosti a extravagance se objevují hlavně u dospělých postav. Vzhledem k tomu, že hlavním místem v kouzelnickém světě, se kterým se dostáváme do kontaktu, je škola, podléhají hrdinové zejména učitelům, kteří k tomuto prostředí neodmyslitelně patří. Povolání učitele by s sebou mělo nést přirozenou autoritu již z pozice této profese, přesto ale povahové rysy osoby, která toto povolání vykonává, hrají samozřejmě velkou roli. V bradavické škole se studenti setkávají s celou řadou pozoruhodných osobností. Věštění vyučuje popletená Sibyla Trelawneyová, kouzelné formule nejlépe ovládá maličký profesor Kratiknot (Flitwick) a historii kouzel vede duch profesora Binnse, který občas někde zapomene své tělo a vejde bez něj do učebny.

Nejvýraznější osobností mezi profesory je však ředitel školy Albus Brumbál (Albus Dumbledore). Jeho autorita je prvotně dána samozřejmě samotnou pozicí ve škole. Spadají pod něj nejen žáci, ale i všichni učitelé a ostatní zaměstnanci. Hlavní příčina jeho absolutního vlivu na jeho svěřence i podřízené však tkví v jeho povahových vlastnostech a hlavně v jeho moudrosti. Brumbál je všeobecně považován za kapacitu, odborníka nejen v oblasti kouzel, ale i velkého znalce psychologie lidských duší. Pro studenty je však hlavně „lidskou“, přirozenou autoritou. Všichni si cení jeho příjemného vystupování a jednání s ostatními. Určité vážnosti se těší i díky svému vzhledu, který je do jisté míry ojedinělý i v kouzelnickém světě. Na začátku příběhu je popsán takto:

„Nothing like this man had ever been seen in Privet Drive. He was tall, thin and very old, judging by the silver of his hair and beard, which were both long enough to tuck into his belt. ... His blue eyes were light, bright and sparkling behind half-moon spectacles and his nose was very long and crooked, as though it has been broken at least twice.“ (PS,⁶ str. 12)

Brumbál odpovídá všem klasickým atributům moudrosti – je starším mužem s řadou zkušeností. Jeho zlomený nos navíc napovídá, že se nejedná jen o znalosti teoretické. Nosí brýle, pod nimiž schovává jasné a zářící oči, které jsou mnohými

⁶ PS = *Harry Potter and the Philosopher's Stone*

považovány za okno do duše. Brumbálova duše se tedy jeví znalá světa, otevřená, pozitivně naladěná a především čistá a téměř vševědoucí.

Tato postava však není vyobrazena jen jako absolutní kladná autorita bez chyb. Brumbálova osobnost je komplikovanější. V mládí se sám zabýval ideou čisté kouzelnické rasy, ovládnutí světa a podrobení si „mudlů“ ve prospěch kouzelnického společenství. Myšlenka „relikvií smrti“ (deadly hallows) a názory přítele Grindelwalda ho okouzlili a ovládly. V závěru příběhu přiznává Harrymu, že jako mladý arogantní a velmi nadaný kouzelník, který si byl dobře vědom svých schopností, se chtěl stát pánem smrti a zároveň toužil po slávě a moci.

„I was gifted. I was brilliant. I wanted to escape. I wanted to shine. I wanted glory.“ (DH⁷, str. 573).

Ptá se sám sebe i Harryho, zda byl vůbec lepší než Voldemort, který vlastně touží po stejných věcech.

„Master of Death, Harry, master of Death! Was I better, ultimately, than Voldemort?“ (DH, str. 571)

V hloubi duše patrně chápal, že tato touha po slávě a moci je zhoubná, ale snažil se uchlácholit sám sebe prázdnými slovy. Namlouval si, že vše bude v zájmu většího dobra. Nešťastná nehoda, která vedla k smrti jeho sestry, ho nakonec od těchto tužeb definitivně odvrátila. Poté se dokonce stal velkým ochráncem „mudlovských“ studentů své školy. Smrt sestry zde působí jako důležitý psychologický moment. Mladý sebevědomý kouzelník musí pečovat po smrti rodičů o sourozence a cítí se omezován a brzděn. Věří ve velké věci a namlouvá si, že jeho skutky povedou k rozkvětu kouzelnického lidu. Tragická událost mu však otevře oči. Náhle si přiznává všechny své omyly a přebírá za ně zodpovědnost. Co by se ovšem stalo, kdyby Ariana nezemřela? Přemohl by mladistvou touhu po slávě rozum a zdravý úsudek?

Jisté je jen to, že si Albus Brumbál po celý svůj život nepřestal tuto svou slabost vyčítat. Jeho svědomí ho vedlo v jeho dalším konání. Zrodil se tak v něm mocný vnitřní hlas, který mu v souladu s obecně platnými morálními zásadami

⁷ DH = *Harry Potter and Deathly Hallows*

pomáhal jednat. Strach ze sebe samotného ho směřoval a bránil mu vystavovat se pokušení. Přiznává, že se celý svůj další život bál moci. Bál se, že by ji mohl zneužít.

„I had learned that I was not trusted with power.“ (DH, str. 575)

Nevěřil sám sobě, že by zvládl takovému lákání odolat, a proto se vyhýbal všemu, co by ho mohlo k moci nad ostatními přivést.

“... power was my weakness and my temptation.“ (DH, str. 575)

Překvapivě vliv na další mladé kouzelníky si nepřipouštěl jako takové riziko. Denně přitom pracoval se studenty a ovlivňoval jejich charaktery a chování. I to se dá chápat jako velká moc nad ostatními. Přesto tento typ moci pro něj neznamenal ohrožení vlastní vůle. Neobával se, že by této své pozice mohl nějak zneužít. Naopak chápal své povolání učitele jako únik od svého nejtemnějšího pokušení, a také jako výzvu k odpovědnosti za druhé, jako možnost zabývat se druhými více než sebou.

„I was safer at Hogwarts.“ (DH, str. 575)

Nicméně určité „moci“ se mu tedy dostalo a ani sláva ho neminula. Jeho sny z mládí se tedy vlastně splnily. Díky povolání učitele ale lépe pochopil jejich etický význam.

Je velice zajímavé, jak se vyvíjí vztah mezi oběma hrdiny – Harrym a Brumbálem. Není to totiž jen vztah učitele a žáka, jejich vztah je hlubší. Harry přichází do Bradavic, aniž by Brumbála znal, tak jak ho s jeho slávou znají ostatní žáci z kouzelnických rodin. Přes všechny zvěsti, které se k němu dostávají, si vytváří o řediteli svůj vlastní úsudek. Jeho důvěra v něj není samozřejmá. V prvním díle mu Brumbál objasní tajemství zrcadla z Erisedu (The mirror of Erised) a tím mu nepřímo pomůže k záchraně kamene mudrců (the philosopher's stone). Ve druhém díle, kdy Harry bojuje s baziliškem, aby osvobodil Ginny Weasleyovou, mu posílá zbraň, která je oba zachrání. Ve třetím díle poradí Hermioně použít obraceč času (Time-Turner), aby dokázali zachránit Siriuse Blacka a Klofana (Buckbeak). Brumbálova pomoc je vždy opravdová a účinná. Harry mu tedy postupně začíná důvěřovat. Opakovaně přijímá Brumbálovu pomoc a tím ho vlastně také přijímá za autoritu a vyjadřuje mu tak nejen svou důvěru, ale zároveň také oddanost.

Právě důvěra je pro tento vztah velmi důležitá. Přesto je několikrát vysoce ohrožena, když je Harry zmaten Brumbálovým chováním. Například v pátém díle se na něj ředitel školy téměř nikdy nepodívá, protože se bojí jeho spojení s Voldemortem. Harry však tuto skutečnost nechápe a jeho důvěra v někoho, kdo ho prakticky ignoruje, je oslabena. Sám Brumbál na konci příběhu přiznává, že ani on nevěděl, zda může Harrymu plně důvěřovat, a proto mu některé věci zamlčel. Báł se, aby nedělal stejné chyby jako on v mládí. Harry je však vnitřně silnější a odhodlanější než Brumbál, ředitel Bradavic se mu tedy později omlouvá.

„Can you forgive me?, he said. Can you forgive me for not trusting you? For not telling you? Harry, I only feared that you would fail as I had failed. I only dreaded you would make my mistakes. I crave your pardon. I have known, for some time now, that you are the better man.“ (DH, str.571)

Tímto uznáním se vlastně jejich role naprosto obrací. Brumbál, který byl autoritou pro Harryho, si přeje být právě od něj ujištěn, že se choval správně. Přeje si Harryho uznání a pochopení. A tak se Harry stává autoritou pro Brumbála. Přesto ale ředitel nepřestává být autoritou pro Harryho. Ten totiž necítí nutnost odpouštět mu nebo ho soudit. Jeho lidskost je patrně právě důvodem, proč i přes svou problematickou minulost může pro Harryho a ostatní zůstat i nadále morální autoritou. Jeho cesta nebyla přímočará, ale jeho konečná rozhodnutí byla morálně správná.

Role vzájemné důvěry je v jejich vztahu velmi důležitá a zvláštní. Oba o tom druhém pochybují. Nejsou si jisti, zda si mohou důvěřovat. Zamlčují před sebou důležitá fakta. Neustále vlastně jen odhadují, co se v tom druhém děje a jaký je jeho záměr. Absolutní vzájemnou důvěru si potvrzují až v samém závěru příběhu, kdy se také úplně pochopí.

Další významnou postavou je rozporuplný profesor Severus Snape. Jeho vzhled i jeho minulost přesvědčí Harryho (a patrně i mnohé čtenáře), že musí být na straně zla. Navíc Severus Snape nosí dlouhé černé hábity, které mohou připomínat jeho dřívější příslušnost ke skupině přívrženců pána zla, Smrtijedům (Death Eaters). Ve svých studentech svým chladným a autoritářským vystupováním vyvolává

mnohdy strach a hrůzu. Přesto mu Harry neprojevuje dostatečnou úctu a nazývá ho jen Snapem, zatímco Brumbál je vždy pan profesor, stejně jako Minerva McGonagallová je vždy zmiňována jen jako paní profesorka McGonagallová. Severus Snape pro něj, stejně jako pro mnohé další studenty, nefunguje jako přirozená autorita.

Zde je nutné zmínit roli strachu. Hrůza a děs nepůsobí jako zdroj opravdové přirozené autority. Když se děti bojí, sice poslouchají, ale nechápou člověka, který v nich strach vyvolává, jako autoritu. Nerespektují ho a většinou v sobě sbírají síly, aby se vzepřely. Tento vztah je patologický.

Ani Snape tedy není uznáván jako pravá autorita. K tomu také vedou určité momenty, kdy se chová tak, že jeho autorita selhává. Například ve třetím díle, kdy Harry poznává svého kmotra, profesor Snape zaslepeně stojí proti němu. Neposlouchá ani Harryho ani Hermionu a nechce si nechat celou situaci vysvětlit. Dále v pátém díle, kdy učí Harryho nitrobranu (occlumency), pravidelně znevažuje Harryho city, které chápe jako slabost, a posmívá se jim. Harry nevěří, že se mu snaží pomoci, a vše vnímá jako osobní útoky. To opět snižuje Snapovu autoritu.

Jejich vzájemný vztah je tedy poměrně problematický. Harry navíc zjišťuje, že profesor Snape nevycházel s jeho otcem, a domnívá se, že tuto zášť převádí na něho. Mnohdy se cítí nespravedlivě trestán. Také má pocit, že Snape nadřazuje žákům své koleje, a jeho nevráživost roste. Přesto nikdy nemá prokazatelný důkaz, že to profesor opravdu dělá. Dokonce ho jeho slepá víra přesvědčí, že mu profesor Snape záměrně škodí. Pokud někomu z učitelského sboru nedůvěřuje, je to jedině Snape, což mnohdy odvede pozornost od ostatních. Ke svému velkému překvapení se později dovídá, že Severus Snape ho vždy ochraňoval. Snape totiž miloval Harryho matku, Lily. Ta však dala v lásce přednost někomu jinému. Severus i přesto dokáže spolknout hrdost a ješitnost odmítnutého a slíbí ochranu synovi svého soka. Pravděpodobně se také cítí provinile a obviňuje se kvůli Lilyně smrti. Právě proto se rozhodne chovat tak, aby její oběť nebyla zbytečná.

Jako jeden z mála Smrtijedů opravdu hluboce lituje svého omylu. Pochopí, že Voldemortovo chování překročilo hranice. K tomu mu opět, podobně jako

Brumbálovi, dopomůže zlomový moment, kdy pán zla zabije ženu, kterou miluje. Jeho cit k ní je natolik silný, že jakoby zapomíná na hrozbu smrti a utrpení, které mu hrozí jako zrádci, a postaví se zcela na stranu dobra.

Snape obětuje své city, svou duši, svoji identitu a nakonec i svůj život, aby nepřímo pomohl Harrymu v jeho poslání. Jeho oběť je oběť nezištná a velkorysá. Je to vlastně největší oběť, jaké je člověk schopen. Severus Snape vžene sám sebe do záhuby, aby ostatní mohli žít v klidu a míru. V průběhu děje jsou mnohokrát zpochybňovány jeho dobré úmysly a jeho oddanost Brumbálovi. Mnozí se ředitele snaží přesvědčit, že „Smrtijed“ zůstává vždy „Smrtijedem“, ale Brumbál mu jako jediný bezmezně věří. Snad i proto, že chápe, jak smrt blízké osoby umí na člověka zapůsobit. Chápe, že může naprosto změnit pohled na svět. Když se potom ukáže, že Snape opravdu zůstal věrný dobru a bojoval proti návratu temného pána, dokazuje to jednak Brumbálovu znalost lidských duší, ale hlavně Snapovu ohromnou sílu a odvalu.

Severus Snape se tak v závěru příběhu velice překvapivě stává nejvyšší morální autoritou. Jeho zdánlivá oddanost zlu je jedinou cestou k vítězství dobru. Snape velkou část svého života předstírá a vystavuje se obrovskému nebezpečí. Navíc musí snášet neustálé pochybnosti okolí. Obě strany totiž neustále váhají a pochybují o jeho věrnosti. Žije tedy v neustálém vnitřním napětí a ustavičně se snaží někoho přesvědčit o své loajalitě. I v tomto stavu však myslí na ostatní a odvolává se k oběti své lásky.

Snape vlastně zcela naplňuje Lévinasovu teorii o obětování se pro druhé. Sám od druhých nic neočekává. Neočekává, že ho bude mít Harry rád. Neočekává, že mu ostatní budou vděční. Vede ho jen jeho vnitřní motiv a tak jde v duchu Lévinase nejdál. To z něj činí jednu z nejzajímavějších postav a i díky tomu také na konci působí jako opravdová autorita. Sám Harry v dospělosti vyzdvihuje jeho kvality v rozhovoru se synem, který má strach, že bude zařazen do koleje „Zmijozelu“ (Slytherin).

„You were named for two headmasters of Hogwarts. One of them was a Slytherin and he was probably the bravest man I ever knew.“ (HD, str. 607)

Neobdivuje tím jen jeho odvalu a statečnost, ale i obrovskou vnitřní sílu a naprosté obětování se dobru pro druhé. Je tedy možná trochu škoda, že se ve vyprávění jeho příběh dovídáme většinou zprostředkovaně a nemůžeme jeho osud sledovat přímo, jako je tomu u některých ostatních postav.

Přehledka neobvyklých osobností pokračuje přísnou, ale spravedlivou profesorkou McGonagallovou. Je to zároveň vedoucí Harryho koleje Nebelvíru (Gryffindor), má tedy k hlavní trojici postav nejbliže. Studenti si ji oblíbí kvůli její nestrannosti a počestnosti. I když mezi sebou jednotlivé koleje soutěží, profesorka McGonagallová nikdy nestrání a nenapomáhá své koleji, aby tak znevýhodnila ostatní studenty. Velice často se naopak zdá, že právě na „své“ studenty je tvrdší a přísnější. Navíc vždycky stojí na správné straně, je vysoce nápomocná řediteli školy a v samém závěru převezme jeho místo.

Na stranu dobra se také podvědomě staví obrovský Hagrid, původním povoláním šafář, který později dostává místo učitele péče o kouzelné tvory. Jako polo-člověk a polo-obr by díky své postavě neměl mít potíže s udržení kázně a získáním autority, přesto tomu tak není. Někteří studenti, hlavně však „zmijozelští“, chápou přítomnost obra mezi učiteli jako něco ponižujícího, co snižuje úroveň školy. Hagrid je pro ně méněcenný. Jeho původ je pro ně dostatečným důvodem k odmítání. Jen málo studentů odhalí, že v hloubi duše je to jemný „člověk“ a dobrák, který je schopen obětovat se pro druhé a vždy ochoten přátelům poskytnout pomoc. Tato skutečnost bohužel zůstává většině studentů skryta, vlastně jen Harry, Ron a Hermiona si ho hned od začátku své školní docházky zamilují. Jeho pozice učitele je tedy velmi ošemetná a ani jeho autorita není dostačující.

Neoblíbeným u všech studentů se hned od samého začátku příběhu stává školník Filch, který nemá rád děti a své negativní pocity jim dává otevřeně najevo. Navíc je to moták (squib), což znamená, že se sice narodil v kouzelnické rodině, ale sám nemá žádné nadání. Jeho „neodbornost“ snižuje jeho hodnotu v očích studentů. Hlavním důvodem je však jeho nepřátelskost.

Rowlingová jako by prostudovala psychologické studie o oblíbených a neoblíbených vlastnostech učitelů a na nich založila své postavy. Čestní, spravedliví a přátelští učitelé získají autoritu celkem snadno (McGonagallová, Kratiknot). Přísní a nároční učitelé sice nemusejí být oblíbení, ale mívají na své žáky pozitivní vliv a jejich určitá autorita je nesporná (Snape). Významným faktorem je také odbornost učitele, která vede k uznávání osoby jako znalce a někoho hodného úcty (Brumbál). Filchova nepřátelskost a neobdobnost ho staví do pozice nepopulárního člena učitelského sboru. (srov. Kyriacou, 2004)

Učitelé však mají autoritu jakoby od začátku danou svým postavením. V příběhu se ale objevují i další dospělí, kteří si musí svou roli autority „zasloužit“. Ti se stávají pro dětské hrdiny obecně lidskou autoritou. Jsou to například pan a paní Weasleyovi a ostatní členové Fénixova řádu (the order of phoenix). Mezi nimi nalezneme rozporuplné osobnosti, jako je například profesor Lupin, který je vlkodlak, ale i přes tuto skutečnost je schopný najít v sobě dobro a v krutém boji přemoci vlastní já.

Jako autorita je dětskými hrdiny ovšem vnímán i pán zla a jeho přívrženci. Lord Voldemort, jak si nechává Tom Riddle říkat, využívá svou moc ke krutým nelidským činům, ale jeho vliv na hrdiny je neopomenutelný. Většina Harryho činů je později ovlivněna existencí zlého černokněžníka a orientuje se jediným směrem – Harry musí a také touží porazit svého protivníka, aby se zlem skoncoval a zachránil tak své přátele.

Voldemort prosazuje svá přání násilím, které přesahuje veškerá lidská i kouzelnická měřítka, a jeho nadvláda se do té doby, než se objeví Harry, zdá naprosto bezbřehá. Tuto postavu popisuje Manlove takto:

„the culmination of the portrayals of malice and threat to identity in 1990's fantasy.“
(Manlove, 2003, str. 190)

Navíc ho můžeme také považovat za jakýsi produkt Bradavické školy, protože i on tam studoval. Dalo by se tedy říci, že představuje druhý protipól, jakousi odvrácenou tvář celé školy. (srov. Manlove 2003) To opět dokládá, že prostředí

samo o sobě nemusí utvářet lidskou osobnost. Harry prochází stejným výchovným zařízením, ale jeho charakter je zcela odlišný.

Přesto je velice zajímavé sledovat podobnosti mezi Harrym a Voldemortem, s kterými Rowlingová pracuje. Oba mají velmi běžná chlapecká jména. Harry s tím nemá žádný problém, necítí se nijak znevýhodněn a nemá potřebu si jméno měnit. Tom Marvolo Riddle naopak nedokáže snést své běžné jméno Tom, které pro něj symbolizuje jeho obyčejný původ. Mění si jméno na tajemné Voldemort a přidává si titul lord. Doufá, že tím získá autoritu a zakryje svůj „nečistý“ původ. Přídomkem lord si dodává šlechtického původu a vychází ze starého předpokladu urozenosti a nadřazenosti. Šlechta se vždy cítila postavena výše než obyčejný lid.

Oba dva vyrůstali jako sirotci bez lásky rodičů či opatrovníků. Lorda Voldemorta jeho dětství poznamená na celý život. Nedostatek citových vazeb v raném stádiu života ho promění v bezcitného, krutého a zlého muže, zároveň zůstává navždy zahořklým zklamaným chlapcem, který vede svou bitvu proti světu.

„Voldemort is no more than an old boy with a grunge.“ (Manlove, 2003, str. 190)

Harryho naopak jako by nešťastné dětství posílilo a pomohlo mu najít pravé hodnoty. Nezatrpkl vůči ostatním a naopak u nich hledal oporu. Nedostatek citů v dětství si kompenzuje v dospívání. Mezilidské vztahy, ať už jde o přátelství nebo lásku, jsou smyslem jeho existence.

I v kontextu čarodějných schopností a prostředků jsou pán zla a jeho nejzapřísáhlejší odpůrce spojeni. Oba umí mluvit s hady a jejich hůlky mají stejná jádra. Svě schopnosti ale využívají jinak. Voldemort využívá hady k týrání a vraždění lidí, Harry se snaží tomuto zabránit.

Přes všechno, co mají společné, se tedy od sebe diametrálně liší. Jak uvádí Routledge:

„The distinction between evil Lord Voldemort and good Harry Potter could not be clearer...“ (Routledge, 2001, str. 204)

Různí se hlavně svým vztahem k ostatním lidem. Harry miluje své přátele a je schopen se pro ně všeho vzdát a sám sebe obětovat. Vždy myslí na své blízké.

Oproti tomu lord Voldemort nikdy nepoznal naplnění blízkého vztahu, nikdy nikoho nemiloval a mimo své matky, která záhy zemřela, ani nebyl nikým milován. K nikomu necítí úctu či respekt. S ostatními nemá slitování, nezajímají ho jejich city, nedojímají ho jejich strach a nesnáze. Ba naopak jejich utrpení ho těší. V duchu Lévinase žije v nicotě a není schopen se z ní vymanit, protože není schopen navázat vztah.

Jeho přívrženci nevzbuzují sice tak nepřiměřený děs a beznaděj, ale protože je dobře známo, že své činy zasvětili Voldemortovi, i jejich moc je významná a projevují se obdobně bestiálním způsobem jako jejich pán. Někteří se mu dokonce snaží vyrovnat, ale naprosto všichni mají stejný cíl – zavděčit se mu, aby se neobrátil proti nim. Znelíbit se tak mocnému a krutému čarodějovi znamená smrt.

Je zajímavé si uvědomit, že na stranu lorda Voldemorta se dávají různé typy lidí. První skupinu by mohli tvořit zbabělci. Lidé, pro které je pohodlnější dát se na stranu silnějšího než bojovat proti němu. Tito lidé nemusejí souhlasit se vším, co pán zla dělá, ale nemají dostatek vnitřní síly, aby se mu otevřeně postavili. Mlčky stojí vedle něho a strachují se o vlastní existenci. Do druhé skupiny by se dali zařadit lidé zaslepení svou vlastní vizí řádu světa. Díky své omezené představivosti, která je nutí upínat se jen jedním směrem, pociťují určité zadostiučinění z jakýchkoli činů, které podporují jejich zájem. Pro svou věc se neštítí ani vraždy. Žijí v silné iluzi, že jejich přesvědčení je jediné správné. Věří v rozdělení kouzelnického světa na „pravé, čisté“ čaroděje a ty ostatní. Toto rozdělení jako by také odpovídalo staré stavovské hierarchii. Draco Malfoy Harrymu vysvětluje tuto skutečnost takto:

„You'll soon find out some wizarding families are much better than others, Potter. You don't want to go making friends with the wrong sort. I can help you there.“ (PS, str. 81)

Mezi těmito smrtijedy se mohou vyskytnout i lidé podobně zvrácení jako lord Voldemort. Ti ho chápou jako opravdovou autoritu a ochotně se podvolují jeho přáním. Strach a utrpení, které rozsévají, jim dělá dobře jen pro zlo samotné.

Belatrix Lestrange je dobrým příkladem takovéto postavy. Je naprosto oddaná lordu Voldemortovi, je ochotna pro něj ponižovat, týrat, mučit a vraždit ostatní, svým způsobem ho má pravděpodobně ráda, ale zároveň se ho velmi bojí.

Jeho autorita je totiž založena z velké části na strachu, patrně i proto proti Harrymu neuspěje. Harry se ho totiž nebojí, nerespektuje ho a Voldemortova manipulace na něj nemá vliv. Harryho vnitřní motiv a touha po záchraně svých blízkých ho vede ke konečnému boji, kde obětuje sám sebe a tím se zachrání. Zachrání tak ale také celý svět a dobro, které ztělesňuje, zvítězí.

Závěr

K analýze byla záměrně zvolena díla, která se zabývají psychologickým vývojem dětských hrdinů, jejich vymezováním se vůči dobru a zlu a jejich vnímáním autorit. Tato témata všechna díla pojí, ale problematika je ve všech zpracována různým způsobem.

Nejdříve napsané *Letopisy Narnie* jsou patrně nejpřímočařejší. Nejvyšší autorita je jasně dána hned na začátku příběhu a děti ji respektují a řídí se jejími radami. Jediná volba, která se v nich odehrává, je právě volba autority. Potom, co zvolí Aslana za svého vůdce, je vše jasně dáno. Lewisův křesťanský ideál, uctívání Boha a Ježíše Krista, prostupuje celým dílem.

Jeho temné esence naopak nejvyšší autoritu popírají. Pullman věří jen ve svobodnou vůli jedince, která je formována jeho svědomím. Instrukce ani jediná nadřazená bytost nemohou být zdrojem totální autority. V jeho příběhu jako by autorita ani nebyla potřebná, přesto se v díle ale objevují postavy, které si autoritu u dětí získají. Nejde však o jednostrannou autoritu, kdy děti jen poslouchají a řídí se radami. Děti si v Pullmanově trilogii musejí s osobou vytvořit vztah, musejí ji respektovat jako člověka pro jeho lidskost (a tedy i omylnost) a pro způsob, jak se k nim chová.

V *Harry Potterovi* může dětský čtenář vnímat jakousi kombinaci předchozích dvou postav. Harry poslouchá dospělé, je ovlivňován lidmi kolem sebe, ale zároveň dá nakonec hlavně na vlastní vnitřní hlas. Vedle toho se také snaží dodržovat pravidla, která Lyra bezstarostně porušuje a Pevensovi naopak na jejich porušení ani nepomyslí. Vymezuje se osobitě vůči autoritám a vybírá si, čí příklad bude následovat a koho naopak uznávat nebude. Jeho osobní rozhodnutí je sice nejdůležitější, ale nechá se ovlivnit míněním druhých lidí, kterým důvěřuje.

Přes tato rozlišná pojetí, která byla nastíněna výše, se v dílech dají najít shodné teorie. Hlavní z nich je nutnost volby. Všichni lidé volí, dělají rozhodnutí. A právě jejich rozhodnutí naznačují, zda jsou dobří, nebo špatní. Dobré volby nás činí dobrými pro nás samotné i v očích ostatních. Stejně tak jako volby špatné nás mění

ve špatné pro nás samotné i pro okolí. Je nezbytné převzít za tyto volby zodpovědnost. Všichni dětští hrdinové v rozebíraných dílech tuto zodpovědnost přijímají a chápou ji jako samozřejmou. A právě to je činí výjimečnými, to z nich dělá dobré vzory pro mladé čtenáře.

Další společná myšlenka, která prostupuje všemi díly, je rozmanitost postav, které mohou děti chápat jako autoritu. Může to být mluvící myš, majestátný lev, obrněný medvěd, proslulý čaroděj či vlkodlak. Samotný vzhled nebo postavení osoby ve společnosti nejsou důležité. Všemi nenáviděný učitel může být morální autoritou a překrásná jemná žena může být krutá a zlá.

Jako morální vzor může tedy sloužit kdokoli, kdo morálně jedná. Jeho činy rozhodují o tom, zda se může stát pro dítě vzorem. Také jeho chování k samotnému dítěti hraje významnou roli. Ovšem zde záleží na jednotlivých případech. Přísný Farder Coram si získá Lyřino srdce, ale přátelský Hagrid má problém zvládnout studenty Bradavic.

To, co ale platí patrně pro všechny děti, je, že strach nefunguje jako dobrý zdroj autority. Bílá čarodějnice ani Voldemort nejsou pro dětské hrdiny autoritou. Jsou pro ně někým, proti komu se musí bojovat.

Se strachem se pojí další důležitý bod. Velmi důležitá je lidskost. Nejde o lidskost ve smyslu být lidskou bytostí, protože lidský může být anděl nebo kentaur. Jde o lidskost chování. Autorita by zároveň měla být dosažitelná. Být lidský je hlavním rysem dobrého člověka, který chápe, že i ostatní jsou jen „lidé“ a mají nárok na své vlastní pocity a rozhodnutí. Všichni jsme v zásadě obyčejní lidé, kteří se mohou chovat dobře nebo špatně. Když Tucker mluví o Lyře, Willovi a Harrym, uvádí: „The message they carry to readers is that everyone can make it, given the right attitude.“ A to samé se dá říci i o dětech, které se vydávají do Narnie.

Všechny příběhy jsou o dětském dospívání, o cestě k dobru a o osobním vývoji a volbách. Všichni hlavní hrdinové se postaví na stranu dobra a neohroženě bojují proti zlu. Být dobrým, lidským a morálním je tedy hlavním poselstvím všech třech příběhů, které by měl čtenář získat.

Summary

For the thesis the following works -*The Chronicles of Narnia*, *His Dark Materials* and *Harry Potter series* – have been chosen because they all deal with moral development, authority and understanding of Good and Evil in the child heroes. However, in each story the main tendency is different.

In *The Chronicles of Narnia* the plot is clear. The main authority Aslan rules the heroes' lives. Children respect and worship him. When they choose him as authority, their obedience is taken for granted. The Christian parallel is evident.

In *His Dark Materials* the higher authority is sharply criticized. Pullman believes in the free will of his heroes. The highest power for them is their inner moral imperative. They believe only in themselves and their inner voice. Their nature is very human and their choices are moral. Any institution and any single being cannot play the role of the only moral authority. Nevertheless, there are some people and creatures who are loved and respected by the children heroes. In their relationship trust and a sense of humanity are crucial.

The Harry Potter series somehow combine these two attitudes. He cannot forget about adult authorities, although he always listens to his inner voice and decides accordingly. He tries to follow orders but he also chose whose orders to follow. His own decisions are the most important for him but he also listens to other people he trusts.

Despite these different main attitudes there are also many important ideas in common. The first one is the necessity of making choices. All people make decisions and these choices make them good or bad. On one hand, good choices make good people and on the other hand bad choices create bad people. Nonetheless, it is necessary to be ready to take responsibility for our choices and decisions the same way all the heroes in the stories do. That is what makes them exceptional and examples for readers.

The discussed stories also have in common the idea of a varied understanding of who can be considered the authority for children. It can be a talking mouse, an imperious lion, an armoured bear, a famous wizard or even a werewolf. The appearance or position in society is totally unimportant. A generally hated teacher can be a moral authority in the end and a charming beautiful young woman can be cruel and bad.

It means that anybody can become a kind of authority for children when they behave in a moral way. It is their decisions, relations and actions that count. The relationship itself is important as well. However, special cases appear. Strict Fardier Coram gains Lyra's heart easily, but friendly Hagrid has troubles to cope with Hogwart's students.

The theory all stories have in common is a question of fear which is a phenomenon that hinders authority. When children are afraid of particular people they rarely understand them as authorities. They desire to rebel and confront their fear. The White Witch or Voldemort are not authorities for children. They are somebody who has to be fought against.

Finally, the last important feature is humanity. It is not humanity in the sense of being a man because even a centaur or an angel can be human, but it is humanity of behaviour. Authority should be human and reachable for children. To be human is a main characteristic of a good man who understands that the others are also people and they have rights to their own feeling and decisions. Everyone is an ordinary man who can behave well or badly. When Tucker speaks about Lyra, Will and Harry he says: "The message they carry to readers is that everyone can make it, given the right attitude." And this is also true about children in Narnia.

The three books are about children growing up, about their way to becoming good, about their personal development and choices in life. All the principal heroes side with Good and struggle hard to defeat Evil. Thus, the main message of these stories is to be good, moral and human. This is the message the young readers should get.

Bibliografie

1. PRIMÁRNÍ LITERATURA

Lewis, C. S., *Letopisy Narnie: Čarodějův synovec, Lev, čarodějnice a skříň, Kůň a jeho chlapec, Princ Kaspian, Plavba Jitřního poutníka, Stříbrná židle, Poslední plavba*, Praha: Fragment, 2007.

Lewis, C. S., *The Chronicles of Narnia*, London: HarperCollins Publishers, 2001.

Pullman, P., *Zlatý kompas, Jeho temné esence, svazek I*, Praha: ARGO, 2007.

Pullman, P., *Jedinečný nůž, Jeho temné esence, svazek II*, Praha: ARGO, 2007.

Pullman, P., *Jantarové kukátko, Jeho temné esence, svazek III*, Praha: ARGO, 2007.

Pullman, P., *Northern Lights*, London: Scholastic Press UK Ltd., 2001.

Pullman, P., *The Subtle Knife*, London: Scholastic Press UK Ltd., 1998.

Pullman, P., *The Amber Spyglass*, London: Scholastic Press UK Ltd., 2007.

Rowling, J. K., *Harry Potter a kámen mudrců*, Praha: Albatros, 2001.

Rowling, J. K., *Harry Potter a tajemná komnata*, Praha: Albatros, 2000.

Rowling, J. K., *Harry Potter a vězeň z Azkabanu*, Praha: Albatros, 2008.

Rowling, J. K., *Harry Potter a ohnivý pohár*, Praha: Albatros, 2001.

Rowling, J. K., *Harry Potter a fénixův řád*, Praha: Albatros, 2004.

Rowling, J. K., *Harry Potter a princ dvojí krve*, Praha: Albatros, 2005.

Rowling, J. K., *Harry Potter a relikvie smrti*, Praha: Albatros, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Chamber of Secrets*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Goblet of Fire*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Order of the Phoenix*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Half-Blood Prince*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

Rowling, J.K., *Harry Potter and the Deathly Hallows*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 2008.

2. SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- Dorovský I., Řeřichová A., *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1*, Praha: Libri, 2007.
- Gavin A.E., Routledge C., *Mystery in Children's Literature, From the Rational to the Supernatural*, Canterbury: Palgrave Publishers Ltd., 2001.
- Goldthwaite, J., *The Natural History Of Make Believe*, New York: OUP 1996.
- Gooderham D., "Religious Language in Philip Pullman's Trilogy, His Dark Materials," In Children's Literature, Annual of the Children's Literature Association, 31, Baltimore, 2003.
- Hunt, P., Lenz, M., *Alternative Worlds in Fantasy Fiction*, London and New York: Continuum, 2001.
- Hunt, P., *Children's Literature, The Development of Criticism*, London and New York: Routledge, 1992a.
- Hunt, P., *Literature for Children*, London and New York: Routledge, 1992b.
- Jackson, R., *Fantasy, The Literature of Subversion*, London and New York: Routledge, 2003.
- Kyriacou, C., *Klíčové dovednosti učitele*, Praha: Portál, 2004.
- Lévinas, E., *Etika a nekonečno*, Praha: OIKÚMENÉ, 1994.
- Lévinas, E., *Být pro druhého*, Praha: Zvon, 1997.
- Manlove, C., *From Alice To Harry Potter*, Cybereditions Corporation, 2003.
- Procházka, M., Stříbrný, Z. A kol., *Slovník spisovatelů(anglická-waleská literatura)*, Praha: Libri, 1996.
- Stříbrný, Z., *Dějiny anglické literatury*, Praha: Academia, 1997.
- Tucker, N., *Darkness Visible, Inside the World of Philip Pullman*, London: Wizard Books, 2003.
- Warden, M., *Planet Narnia: The Seven Heavens in the Imagination of C.S. Lewis*, Oxford: OUP, 2008.
- Wood, N., "Paradise Lost and Found: Obedience, Disobedience, and Story-telling in C.S. Lewis and Philip Pullman," In Children's Literature in Education 32:4, 2001.